

dvoje ustav, vidovdansko iz leta 1921 in oktroirano iz leta 1931. Prva je bila ukinjena z odkritim nastopom velikosrbske diktature, drugo pa je dokončno raztrgala šele volja jugoslovanskih narodov v znamenitih novembrskih volitvah za konstituanto leta 1945. Po vidovdanski ustavi naj bi bila stara Jugoslavija demokratična in ustavna monarhija. Monarhija je resda ostala do decembra 1945, nikdar pa ta država ni bila demokratična niti po vzoru nekaterih tako imenovanih zahodnih demokracij, kajti mesec dni po sprejemu vidovdanske ustave je bil izglasovan že zakon o zaščiti države. Kjer pa gospodarijo taki zakoni, ni niti buržoazne demokracije. Po sprejetju oktroirane ustave pa je postajala Jugoslavija vedno bolj plodno ozemlje za križanje vseh mogočih koristi tujih in domačih kapitalov, kar je seveda nujno vodilo v fašizem. In taka Jugoslavija je bila na najboljši poti

k pravi fašistični diktaturi. Ko je zadivjal požar druge svetovne vojne, je bilo takratno jugoslovansko državno vodstvo že tako trdno zasidrano v fašističnem pristanišču, da je mogla šele NOB in ljudska revolucija iztrgati sidro jugoslovanske ladje iz teh nevarnih voda in jo naravnati v sicer krvavo, a velikih uspehov polno NOB.

Za zaključek samo tole: razlike med staro in novo Jugoslavijo so in so zelo velike. Ne moremo pa trditi, da bi ne bila stara Jugoslavija kot prva etapa na poti k združevanju jugoslovanskih narodov nekaj pozitivnega. Ta združitev je bila dobra, popolnoma negativen pa je bil način te združitve. Dobro nam je znano, da so vsi prvotni borbene programi NOB in ljudske revolucije naravnost terjali jugoslovansko kontinuiteto in so zato terjali borbo za resnično demokratično in federativno Jugoslavijo, tako torej, kakršna je danes.

OBLASTNI IN UPRAVNI ORGANI PIRANO V DOBI BENEŠKE REPUBLIKE

MIROSLAV PAHOR

Med najbolj neraziskanimi vprašanji zgodovine istrskih mest pod beneško republiko je vprašanje občinske uprave, vprašanje oblastnih in upravnih organov od prvih kodifikacij statutov vse do razpada države. Niti zgodovinar niti arhivar si ne moreta pomagati brez temeljitega poznavanja uprave in oblasti teh mest. Imamo sicer nekaj drobcev oziroma začetkov raziskave pri raznih avtorjih. Toda pregledali so le bežno razne naslove in funkcije mestnih upraviteljev in uradov, njihove vsebine nam pa niso podali, kljub temu, da kapitularni statutov istrskih mest na drobno opisujejo vsako posamezno funkcijo. Iz teh spisov nam ni razviden niti izvor niti razvoj raznih uradov in uradnikov. Ali so ti vedno beneškega porekla, ali so jih Benetke podedovale ali morda importirale od drugod, tega nam ni nihče povedal. Če se je pa le kdo spustil v vsebino uradov, jo je le bežno označil z enim ali nekaj stavki, ki nam bistvenega ne povedo. Tako so se italijanski avtorji tega vprašanja na lahek način odkrižali. In vendar ni mogoč študij mestnega gospodarstva, socialnega ustroja, politične dejavnosti itd. brez poznavanja ustroja mestne oblasti in uprave, ki so ju diktirali vsi faktorji; in te mora zgodovinar pri svojem delu upoštevati.

Oglejmo si na kratko, kako so razni avtorji to vprašanje obravnavali. Čeprav Trst

ne spada v skupino istrskih mest pod Benetkami, je vreden omembe, ker je le sestavni del Istre. Njegove statute je izdal Kandler. V predgovoru k tržaškim statutom, kjer bi lahko problem mestne uprave najbolje obdelal, se ga je le na kratko dotaknil in to samo za čas pred XIV. stol., t. j. pred glavno kodifikacijo statutov; in čudno je, da meša prejšnje in poznejše upravne organe.¹ Ne pove niti izvora posameznih uradov niti njihove vsebine, čeprav ima opravka z uradi in uradniki, ki so jih uzakonili tržaški mestni očetje v svojih statutih. Ni čudno torej, da je njegov pregled tržaške komunalne uprave površen in nerazumljiv. Poleg tega je tako nepopoln, da ne navaja niti polovice uradnih funkcij in oblastnih organov, ki jih najdemo v statutih. Ko bi omenil formule uradniških priseg, ki so v statutih Trsta, kolikor je doslej znano, najpopolnejše, bi lahko dostojno rešil tudi vprašanje, ki nas zanima. Tega pa iz nerazumljivih razlogov ni storil.

Nekoliko boljši od Kandlerja je Luigi Mor-teani v svoji izdaji statutov mesta Izole, kjer glavne funkcije in urade bolj podrobno našteje. Zameriti mu je, da je to storil samo za glavne urade. Opis pa ni tako nadroben, da bi mogli zvedeti, kakšna je vsebina uradniških mest in upravnih organov.² Tudi pri organih, kjer je njegov opis najbolj nadro-

ben, kot n. pr. pri vicedominu, nimamo jasne predstave, kakšne so bile pravice in dolžnosti posameznih uradnikov in svetov. Gre pa Morteianiju priznanje, da se je vsaj lotil opisa, ki ga je Kandler za Trst zanemaril.

Bernardo Benussi omenja v tržaški občini več uradov in uradnikov kot Kandler, vendar še bolj površno, čemur se je čuditi predvsem zaradi tega, ker je drugače zelo natančen.³ Pri njem imamo omenjene sindike, ki jih je Kandler popolnoma prezrl. Preveč je pa posplošil delo Malega in Velikega sveta, kjer je vzel za podlago stanje v vseh istrskih mestih.⁴ Skoraj isto bi lahko rekli o Carlu de Franceschiju.⁵ Dokaj kratek in površen je tudi Domenico Venturini, ki je imel sicer dober namen podati mestno upravo in delo Velikega sveta mesta Kopra pod Benetkami, a se mu ni posrečilo več kot to, da je podal izčrpen seznam občinskih uradnikov z najkrajšo možno karakteristiko.⁶ Vendar mi je prav njegovo kratko delce dalo povod, da nekoliko pogledam v oblastni in upravni ustroj mesta Pirana v istem obdobju.

O ustroju oblasti in uprave mesta Pirana je sicer pisal Camillo de Franceschi v uvodu k svojemu Cartulariju.⁷ De Franceschiju je treba priznati, da je v tem delu zelo dobro prikazal glavne upravne organe predbeneške dobe na splošno za vsa istrska mesta, da je pokazal razliko med večjimi in manjšimi kraji in da je prikazal oblast v glavnih obrisih tako, kot je bila v resnici, če izvzamemo tu in tam nekaj nacionalnih sentimentalnosti, ki pa so pri italijanskih avtorjih splošen pojav. Dobo pred beneško okupacijo je — kot rečeno — dobro obdelal. Ne moremo tega reči za začetek beneškega obdobja, ko so viri številnejši in natančnejši. Če je prejšnje vire izčrпно uporabil, je vire prvih 70 let beneške okupacije le površno pregledal, tako da je slika, ki jo za to dobo podaja, zelo nepopolna. Je sicer pregledal ohranjene redakcije piranskih statuten, vendar le za tiste organe, ki so mu bili važni in potrebni morda zato, da je dokazal njihov beneški izvor. Izjema je vicedominus. To je sicer razumljivo, ker obravnava obdobje mestne zgodovine, ko uprava še ni bila tako izkristalizirana, kot je bila kasneje. Vendar, kot je napravil skok osmih let za nekatere organe, bi lahko napravil 25 let večjega za ostale, kajti ni jih toliko, da bi mu delo zaradi tega preveč naraslo. Opisane organe pa je vzel samo v glavnih obrisih, tako da tudi pri njem o oblasti in upravi Pirana nimamo prave predstave. Ker pa ima Piran ohranjenih več redakcij statuten, je to delo razmeroma hvaležno in na primeru tega mesta

lahko prikažemo upravo in oblast vseh Benetkam podvrženih krajev dokaj točno in razumljivo seveda z izjemami, ki so bile tu in tam umevne.

Predvsem je treba ugotoviti, da beneška okupacija ni prinesla v Piran nobenih bistvenih novosti, vsaj na začetku ne. Vsi glavni oblastni organi so nastali že prej. Izkristalizirali so se v borbi mesta za komunalno ureditev, kakor so se izkristalizirali tudi v drugih istrskih mestih in kakor so se pojavili tudi v dalmatinskih in italijanskih mestih. Če imamo opravka z beneškim potestatatom, ne smemo misliti, da so to oblastno funkcijo vnesle v piransko občino Benetke, moramo pa vedeti, da je to že star organ, ki se javlja že v XII. stoletju. Prav tako je z Velikim svetom, prav tako z ostalimi sveti, ki so omenjeni v prvi knjigi statuten. Le malo je upravnih organov beneške tvorbe, ki so pa kasnejši, v veliki večini manj pomembni in na splošno taki, da bi moglo mesto živeti tudi brez njih, če izvzamemo sindike. Da bi nam bilo razumljiveje, bomo vse mestne organe delili v dve skupini: organe, ki v mestu predstavljajo oblast, in organe mestne uprave. Ločimo jih tudi v statutu po tem, da so eni voljeni na običajen način in da so imenovani običajni uradniki. Pod običajnim načinom volitev razumemo volitve z zlatimi kroglicami. Drugi so pa voljeni na poseben način (srebrne kroglice) in jih imenujejo neobičajne ali posebne uradnike. Statuti jih ločijo tudi po tem, da eni zakone izdajajo, drugi jih pa izvršujejo. Preidimo na konkretne primere.

Oblastni organi

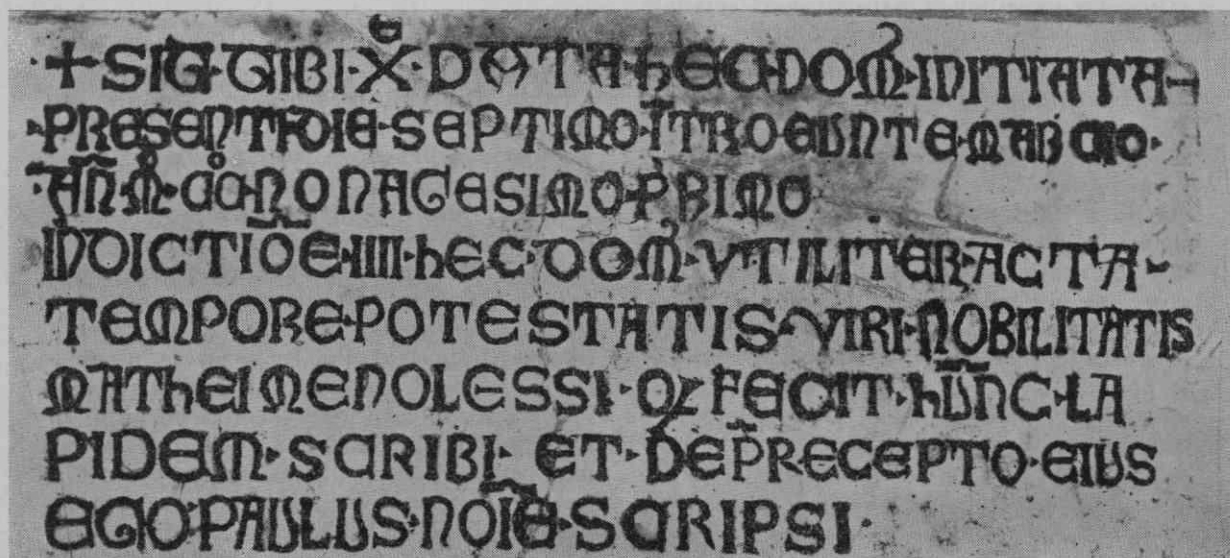
Arengo. Na začetku je to verjetno zbor vsega mestnega prebivalstva, ki pa je od stoletja do stoletja bolj omejen na bogatejše sloje. Trdijo, da je potestat Giovanni Campolo dal potrditi statute iz leta 1274 po zboru vsega prebivalstva.⁸ Če je ta trditev resnična, mi ni bilo mogoče ugotoviti. V beneški dobi se je Arengo zbral samo enkrat in sicer leta 1285, ko je mesto prišlo pod beneško oblast. Da to ni bil zbor vsega prebivalstva, izpričuje že dejstvo, da se je zbral v mali cerkvi svetega Andreja, ki vsekakor ni mogla sprejeti toliko ljudi. Camillo de Franceschi pravi, da so bili statuti leta 1507 potrjeni, pohvaljeni in odobreni po zboru prebivalstva mesta Pirana, ki je bil sklican na trg pri poljskih vratih. Za to de Franceschijevo trditev nisem mogel najti dokazov.⁹ Vsekakor drži, da je Veliki svet leta 1352 potrdil statute sam. Arengo je torej že izgubil

pravice parlamenta. Te pravice so že prešle na Veliki svet.

Veliki svet (Consilium maius, Consiglio generale, Consiglio grande, Maggior consiglio, Mazzor conseio). Veliki svet je organ predbeneškega izvora. Prvič se omenja v listini 22. februarja 1251, ko predstavniki tega sveta podpišejo v Ogleju mirovno in prijateljsko pogodbo s patriarhom Bertoldom.¹⁰ Koliko članov je imel tedaj Veliki svet, ni mogoče točno dognati. V listini je omenjenih 5, ki jih vodi Johannes Bonvino ali Bonuino.¹¹ Vsekakor jih je imel manj kot kasneje, ker imamo neke indicije, da se je večkrat povečal. Tako vemo, da je bilo v XIV. stoletju v neki določeni dobi 100 članov, v XVI. stoletju pa 150. Člani Velikega sveta so bili vsi odrasli moški patricijskih družin. Za odraslega so imeli moškega, ki je dopolnil dvajseto, v redkih primerih pa petindvajseto leto.

Veliki svet je na svojih sejah obravnaval vse občinsko politično, gospodarsko in upravno življenje. V njegovo kompetenco so spadale napovedi vojne in podpisi mirovnih pogodb, novi zakoni in statuti, davki, tlaka, zunanja trgovina, volitev vseh mestnih oblastnikov razen potestata itd.¹² Pravici do pripadnosti Velikemu svetu navkljub so vsi patriciji v Veliki svet voljeni. Volitve novih članov Velikega sveta so potekale na sledeč način: V klobuk, ki ga je čuval občinski pisar ali kak drugi občinski uradnik, so dali toliko kroglic, kolikor je bilo na seji prisotnih svetnikov, med kroglicami pa toliko zlatih ali pozlačenih, kolikor je bilo kandidatov. Kdor je dobil pozlačeno kroglico, je mo-

ral takoj imenovati tistega od plemičev, ki ga je hotel postaviti v Veliki svet. Te izvolitve ali, bolje rečeno, pravice do izvolitve ni smel nikomur prodati ali biti zanjo nagrajen. Če se je to zgodilo, je bila volitev neveljavna in je zopet prešla na celoten Veliki svet, ki je proceduro obnovil. Izvoljeni je moral imeti najmanj 20 let. (V Izoli je zadostovalo 15 let). Če se je pa našel kdo, ki je dovršil 25 let in še ni bil izvoljen, a je hotel pripadati Velikemu svetu, se je moral najprej predstaviti gospodu potestatu in sodnikom ter Svetu modrih in pred njimi izjaviti, da lahko dokaže svojo starost in pravice s tem, da imenuje svoje sorodnike in prednike, ki so bili člani Velikega sveta. Pred tem dokazovanjem pa je moral položiti pri občinskem komorniku 200 malih lir. Ko je to izvršil, se je spet pojavil pred potestatom in sodniki ter je v prisotnosti Malega sveta podal svoje dokaze. Če ni mogel dokazati, kar je želel, mu je občina zaplenila položeni denar. Če pa je svoje pravice do članstva v Velikem svetu dokazal, so potestat, sodniki in prisotni svetniki predložili zadevo Velikemu svetu, ki ga je izvolil na prej omenjeni način. Treba pa je poudariti, da ni smel biti izvoljen v Veliki svet nihče, če ni bil član tega sveta njegov oče, ded, praded itd.¹³ To nam daje možnost sklepati, da se je tudi v Piranu izvedla zapora Velikega sveta, kot se je to izvedlo v Benetkah in drugih jadranskih, predvsem istrskih in dalmatinskih mestih. Potemtakem moramo celo skrbeti za število patricijskih družin, ki so imele pravico do vstopa v Veliki svet, kar pa je bilo v času beneške

Napisna plošča stare mestne palače v Piranu iz leta 1291

okupacije gotovo že izvršeno. Naraščanje članstva Velikega sveta ni torej toliko odvisno od naraščanja prebivalstva kolikor od naraščanja ali naravnega razmnoževanja omenjenih patricijskih družin, ki pa se v tej dobi že vse imenujejo »nobiles« t. j. plemiške.

Vsak član Velikega sveta je takoj po volitvi zaprisežen. Enkrat na leto pa so zapriseženi tudi vsi člani. K prisegi skliče vse člane mestni glasnik ali klicar z zvonjenjem občinskega zvona ali na navaden način (s trobento). Priseči so morali vsi člani. Tako so zahtevali statuti. Priseči pa so morali: 1. da bodo potestatu in njegovim sodnikom svetovali v vsem, kar jih bodo ti vprašali; 2. da ne bodo krivično pomagali prijateljem in škodovali sovražnikom. Od vseh strank, ki bodo zahtevale njihove pomoči, bodo zastopali samo tiste, katerih zahteve bodo po njihovi presoji pravične, razumne in zakonite, medtem ko ne bodo zastopali strank, katerih zahteve se jim bodo zdele nepravilne in nezakonite; 3. da ne bodo javno govorili o nobenem predlogu, o katerem bo razpravljala Veliki svet, razen o predlogih potestata in sodnikov. Za vsak prekršek proti tem zahtevam statuta bodo plačali 5 soldov globe.¹⁴ Naj omenimo, da smatra Veliki svet za javnost tudi domači družinski krog. Kasneje bomo videli, da so bile zahteve statuta še večje.

Vsi člani Velikega sveta so morali biti vpisani v dva registra, katerih prvega je hranil potestat, drugega pa komornik. V registre jih je vpisoval eden od notarjev, ki je dobil za vsak vpis 10 malih soldov. Vse, dokler novo izvoljeni člani niso bili vpisani v registre, niso smeli prisostvovati sejam.¹⁵ Članstvo v Velikem svetu je bilo dosmrtno.

Mali svet (consilium minus, consiglio minore, consilium sapientium, consiglio di savi) ali *Svet modrih*. Ta organ so poznali Pirančani pred prihodom Benečanov. Verjetno je nastal, ko je občina omejila pravice oglejskih patriarhov in prešla v komunalni sistem. V predbeneški dobi je imenovan dvakrat.¹⁶ Prvotno je imel Mali svet velike pravice, kar mu priznajo tudi statuti. Popravljal je namreč statute in zakone ter jih predložil Velikemu svetu v potrditev. Dalje je popravljal in razveljavljaval razne proklamacije oblastnikov, mogel in moral je popravljal tudi sklepe Velikega sveta, če niso bili v skladu s obstoječimi zakoni. V beneški dobi je te funkcije in dolžnosti še ohranil, vendar je bilo njegovo delo omejeno in kontrolirano po potestatu in sodnikih, ki so vedno bolj prevzemali njegove kompetence. Mali

svet pa je ohranil dolžnosti nekakega sveta za preskrbo, kjer pa je imel zelo široka pooblastila, ker je kupoval in sklepal pogodbe o žitu in drugih prehranitvenih artiklih za potrebe mesta. Kar je v tem primeru sklenil Mali svet ali njegova večina, je bilo veljavno in zakonito, čeprav je ponekod nasprotovalo statutom. S tem je Veliki svet zagotovil Malemu svetu izredna pooblastila za čase slabe letine in draginje, da je mogel preskrbeti mesto s hrano kljub vsem neprilikam.

Od prejšnjih velikih pravic je ohranil Mali svet še pravico, da prediskutira predloge potestata in sodnikov, preden jih ti predložijo Velikemu svetu. Člani Malega sveta so oproščeni obzidne straže za ves čas svoje službe. Po vsej verjetnosti so bili njegovi člani izvoljeni v Velikem svetu in sestavljeni iz članov tega glavnega telesa. V beneški dobi pa Mali svet ni voljen, temveč imenovan od potestata in sodnikov.¹⁷ Imenovan je bil za eno leto in sicer ob umestitvi novega potestata. Statut ne predvideva nič drugega o tem predmetu. Čudno je, da ne govori niti o plačah, ki jih pri vsakem organu in uradniku vedno določa. To dejstvo ne govori v prid neke važnosti Malega sveta pod Benetkami. Mišljenje, da so ga imenovali bolj zato, da so zadostili tradiciji kot pa zaradi dejanskih potreb, ni brez podlage. Drži pa, da je preskrbovalno dolžnost ohranil še vedno, čeprav bi jo lahko zaupali komu drugemu, in da so bili zadevni sklepi zakon, ki ga niso mogli izpodbijati niti na podlagi statotov.

Potestat (podestà, oblastnik). Potestat je predbeneški oblastni organ. Pred beneško okupacijo je namreč v Piranu sedemnajst datiranih in en nedatiran potestat. Od tega je samo osem Benečanov. Drugi pa so oglejski ali istrski velikaši. Prvi piranski potestat se omenja že leta 1192.¹⁸

Status beneških potestatorov v Piranu je določen že v predajni listini, ki so jo Pirančani podpisali v Benetkah 26. januarja 1283. Po tem dokumentu so bili Benečani dolžni pošiljati v Piran vsako leto novega potestata, kot so delali za druga republiki podvržena mesta. Pirančani so se obvezali, da bodo potestatu dajali po 600 malih denarjev letne plače, stanovanjsko hišo zanj in za njegovo spremstvo in travnike ter seno za njegove konje. Potestat pa je moral imeti tri konje in štiri služabnike. Vsi dohodki od glob, ki jih je občina imela dotlej, so ji tudi za naprej ostali. Potestat ni smel dajati piranskih posestev ali zemljišč nikomur razen piranskim meščanom ali njihovim dedičem, ki so lahko dokazali, da so najmanj 10 let meščani Pirana. V spore občine Piran z drugimi ob-

činami, ali v spore piranskih meščanov med seboj se potestat ni smel vmešavati, razen v primeru, če je bilo potrebno poseči vmes, da bi občina dobila nazaj kako izgubljeno posestvo ali kaj podobnega. Dalje je bil potestat dolžan spoštovati sodbe in jamščine občine Piran v vseh primerih. Vse to so dosegli piranski meščani od republike na dan podpisa predajne listine. Toda Benečani bi ne bili Benečani, če ne bi vnesli v listino tudi svojih koristi in to so storili z naslednjim odstavkom: »Potestati so dolžni storiti vse tisto, kar se bo zdelo prav beneškemu dožu in občini Benetke, da bi se ohranil mir in sedanje stanje« (t. j. po predaji!).¹⁹ Seveda so Pirančani tudi obljubili, da bodo sprejeli vsa k e g a potestata, ki ga bo dož imenoval.

Na prvi pogled bi kazalo, da je bil potestat upravní organ. Ali razvoj je pokazal drugače. Potestat je v občini ne samo najvišji sodnik in oblastnik, temveč predstavnik beneške, t. j. centralne oblasti in v piransko politično in gospodarsko življenje vnaša beneško noto, ki se opazi na vsakem koraku. Veliki svet se je sicer skušal boriti proti tej neomejeni oblasti in je marsikdaj dosegel uspeh. V mnogočem so bile pravice potestata omejene in okrnjene po statutih, ki jih je sprejemal in potrjeval Veliki svet. Toda cena uspeha je bil vedno nov beneški potestat, ki je gledal predvsem na koristi Benetk, kljub temu da je vladal notranje-politično skoraj samostojni komuni.

To se je pokazalo ob vsaki umestitvi novega potestata, ko je moralo vse piransko prebivalstvo priseči, da bo čuvalo čast in blaginjo gospoda doža, beneške občine in gospoda potestata, da bo izpolnjevalo njegove ukaze, da bo vsakdo osebno in s svojim premoženjem jamčil, da bo občina v njegovi oblasti. Vsak Pirančan si bo prizadeval, da bo potestata branil, da ga ne bo žalil ali nadlegoval. Vse prebivalstvo mu mora biti na voljo, da zaduši morebitne upore in vsak posameznik mu je moral v roku treh dni javiti vse tiste ljudi, ki so delovali zoper njegovo čast. Na njegov ukaz mu je bil vsakdo dolžan izročiti hiše, posestva, dokumente, jamščine in druge varščine, da bi se v občini ohranil mir. Za ohranitev miru so mu morali meščani dajati vsa mogoča poroštva. Vsak posameznik je bil dolžan preprečevati zarote, družbe in prisege proti kateremu koli dru-

gemu meščanu in onemogočiti takšne stvari tudi za v bodoče. Svojih privatnih utrdb niso smeli meščani uporabljati za medsebojno vojskovanje, niti za upore proti občini. Utrdbe so smeli uporabljati samo v primeru, ko so se pojavili oboroženi sovražniki. Razen tega so morali meščani paziti, da potestati ne bodo samovoljno spreminjali statutov (uspeh Velikega sveta!).²⁰ Vse to je vseboval obrazec za prisego meščanov. Toda samo zadnji stavek priča o ostroti borbe za mestno samoupravo, ki jo je vodil Veliki svet proti potestatu in samo ta stavek nam v celotni formuli prisege pove, da so potestati poskusili tudi spremembo statutov, da bi spravili mesto v čim popolnejšo oblast republike. Veliki svet je sicer dosegel, da potestati niso smeli spreminjati statutov, potestati pa so dosegli mnogo več: *Uspeli so, da je Veliki svet vnesel v statute obrazec prisege, ki je potestatu dajala večjo oblast kot predajna listina sama. Oblast torej, ki je ni dobil od predajne listine, je potestat dobil od piranskih statutov, verjetno po ostri borbi, v kateri mu je uspelo že v prvi točki prisege doseči neomajno zvestobo dožu in republiki.* Priseči je moral vsak meščan v starosti od 16 do 70 let.²¹

Sprememba v potestatovi plači se javlja najbrže v sredini XV. stoletja, ko znaša 20 dukatov mesečno. Šele leta 1593 mu je bila povečana za 10 dukatov.²²

Sodniki (judices, giudici). Piranski sodniki so predbeneškega izvora. Razvili so se iz nekdanjih skabinov (scabini) ali fevdalnih sodnikov. Gotovo je, da so jih leta 1270 volili *zapriseženi občinski možje, nekak svet dvanajstih, ki se pozneje v tej zvezi ne javlja nikoli več in izgine brez sledu.*²³ V beneškem razdobju je sodnike volil Veliki svet na sledeč način: V klobuk so postavili toliko kroglic, kolikor je bilo prisotnih svetnikov. Med njimi so bile štiri pozlačene. Nato so svetniki pristopili h klobuku, vsak je vzel eno kroglico in tisti štirje, ki so dobili pozlačene kroglice, so imeli pravico izvoliti po enega

Občinska palača v romanskem slogu z gotskimi in renesančnimi vrinkami. (Na sliki je viden hodnik, ki je povezoval občino z loggio in cerkvijo sv. Jakoba. Palača je bila sezidana leta 1291. Hodnik je veliko mlajši

sodnika, ki naj bi bil predvsem pravičen in — kar je najvažnejše — piranski meščan. Pred volitvijo niso smeli govoriti z nikomer. Statut zahteva, da pred imenovanjem ali volitvijo novih sodnikov vsi štirje volivci prisežejo, da bodo volili dobre in pravične sodnike in da jih ne bodo volili zaradi nagrade ali zaslužka, ki ga upajo imeti od izvoljenih. Če bi se to dognalo, bodo izključeni iz Velikega sveta za dobo 10 let. Izvoljeni bi poleg tega moral še plačati globo 50 lir.

Ko je bila prisega pri kraju, so volivci pred potestatoma in prejšnjimi sodniki imenovali vsak po enega moža. Vsi štirje tako imenovani so postali sodniki za naslednje štiri mesece. Sodniki spadajo v Piranu med običajne t. j. oblastne organe. Pred nastopom službe so bili sodniki dolžni priseči: 1. da bodo v dobri veri in po statutu ves čas svojega službovanja gledali na to, da bodo ohranili čast in blaginjo občine ter vladali v čast gospoda doža in občine Benetke (vrinek Benetk v stare predloge statutov!), v čast gospoda potestata, mesta Pirana in prebivalcev občine; 2. da bodo dajali gospodu potestatu najboljše, najkoristnejše in najzakonitejše nasvete, ko bo od njih to zahteval; 3. v vseh pravadah, ki se bodo razvijale v njihovi prisotnosti, bodo sodili brez naklonjenosti, brez hudobije ali zvižaje, temveč po občinskih statutih. Brez potestata ne bodo nikogar obsodili nad vsoto 100 malih lir in vsakemu obsojenemu bodo dali pravico do pritožbe pri potestatu; 4. vse pravde in vsa vprašanja, o katerih si bodo na jasnem, bodo rešili takoj, brez kakršnega koli zavlačevanja. Če si pa o nekem vprašanju ne bodo na jasnem, bodo takoj sklicali Veliki svet, da bi se prava ali druga zadeva zaključila pred koncem njihovega uradovanja; 5. vse uradne posle, sodbe in obsodbe bodo držali v tajnosti, dokler ne bodo objavljene; 6. vsak dan se bodo javili pri potestatu. Če bi pa bil sklican Veliki svet, bodo prisotni na seji in je ne smejo zapustiti pred koncem; 7. brez dovoljenja gospoda potestata ne bodo odpotovali iz občine ali mesta Pirana dalje od cerkve sv. Krištofa. Potestat jim sme dovoliti odhod, vendar bodo v takem primeru položili pri občinskem komorniku toliko denarja, kolikor znaša njihov dnevni zaslužek. Isto velja tudi za nedovoljeno odsotnost. Če bi pa bili odsotni več kot tri dni, se vsota podvoji. Izjema je bilo službeno potovanje. Razen svoje plače in česar jim bo upravičeno izplačal občinski komornik, ne smejo od občine sprejeti ničesar. Statut jim določa plačo šest malih lir na mesec, kar pomeni 24 lir za ves čas službovanja.

Vsak mesec enkrat so morali sodniki prečitati svoj kapitulat, t. j. poglavje statuta, ki govori o njihovih dolžnostih. In končno, nihče ni smel biti izvoljen za sodnika, če ni dovršil 25 let.²⁴

Pri vsem tem je važno poudariti, da uporabljajo statuti besede »reggere« in »governare«, kar zgovorno priča, da so prešle na sodnike v glavnem vse pravice in dolžnosti Malega sveta. Dalje zremo iz kapitulara o sodnikih, da so sedeli v isti klopi z gospodom potestatoma, kar jim je dalo nek sijaj, neko vzvišenost nad ostalimi uradniki. S tem je hotel Veliki svet poudariti njihovo važnost. To nam pove tudi dejstvo, da se niso morali javiti potestatu takrat, kadar jih je on zahteval, temveč vsak dan, kakor je zahteval Veliki svet, ki je s tem računal omejiti beneško oblast in preprečiti samovlado.

Kot vsem važnim funkcionarjem je Veliki svet tudi sodnikom prepovedal svobodno gibanje, ki ga je omejil do cerkve sv. Krištofa; ta je stala verjetno na mestu današnjega Belega križa. Pravilo je bilo, da sodniki, ki so službo dovršili, niso smeli biti izvoljeni naslednji dve leti v isto službo. Ščasoma pa je sodniška služba postala tako težka in polna sitnosti, da so se svetniki bali biti izvoljeni in, če so jih izvolili, so radi službo odrekli. Stanje se je tako poslabšalo, da je bilo težko najti med prisotnimi svetniki štiri take, ki bi bili pripravljeni službo sprejeti. In to stanje je trajalo do leta 1488. Tedaj je namreč Veliki svet to nerodnost preprečil s tem, da je izdal sklep, po katerem je bilo vsakomur prepovedano odreči sodniško službo, če je že preteklo drugo leto, odkar je bil razrešen.²⁵

Služba sodnikov je bila v piranski občini kljub opisanim nerodnostim najčastnejša in najimenoitnejša. To, kot omenjeno, se je poznalo na sejah Velikega sveta, kjer so sedeli v isti vrsti s potestatoma. To bi se moralo poznati tudi pri procesijah, javnih sprevedih, shodih itd., kjer bi morali slediti potestatu. Toda ščasoma so se, kot pravi statut, razpasle čudne navade. Meščani so v procesijah in sprevedih hodili celo pred potestatoma. Zato so sodniki 22. jul. 1544 predlagali, naj Veliki svet sprejme sklep, da se napravi red. In sklep je bil, da pred sodniki ne sme v procesijah, sprevedih itd. nihče razen potestata in beneških plemičev.²⁶ To razlikovanje med beneškimi in domačimi plemiči nas ne sme motiti, ker ga ni bilo samo v Piranu, temveč v vseh Benetkam podvrženih mestih. Toliko nam povedo knjige statuta o sodnikih v občini Piran. Oni so torej imeli s potestatoma tisto oblast, ki jo je nekaj

držal v rokah Mali svet. Oni so predstavljali obenem sodno oblast, vlado in kontrolno oblast nad potestatom, katerim so po sklepu Velikega sveta omejevali tiste pravice, ki mu jih je isti Veliki svet po drugi strani dal z občo prisego vsega prebivalstva.

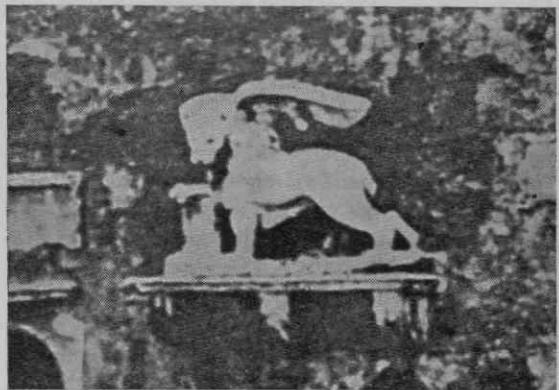
Statutarji (Statutarii). V nedeljo, 10. marca 1416 je piranski potestat Andrea Gradenico s privolitvijo sodnikov in Sveta dvanajstih modrih za preskrbo sklical sejo Velikega sveta. Na seji je bilo prisotnih 85 članov, kar je po besedah statuta predstavljalo dve tretjini Velikega sveta. Na tej seji je bil sprejet sklep, da se dovoli potestatu in sodnikom imenovati tri modre statutarje, ker so prejšnji dovršili svojo službo preteklega 7. marca. Poleg njih naj imenujejo še notarja, ki jim bo pri delu pomagal. Na isti seji je Veliki svet določil tudi njihove dolžnosti. Statutarji so namreč morali v roku enega leta pregledati in preštudirati stare statute in ukaze mesta Pirana. Če bi pri tem videli, da je za blaginjo mesta in občine primerno in potrebno, da se nekateri členi statutow popravijo ali objasnijo ali sploh ukinejo, imajo pravico in dolžnost te člene ali statute v celoti popraviti, objasniti in ukiniti ter predlagati nove. Kar bodo popravili, objasnili in ukinili, morajo predložiti potestatu in sodnikom, ki morajo o omenjenih popravkih itd. razpravljati skupno s Svetom dvanajstih modrih. In prvo nedeljo v marcu prihodnjega leta mora potestat s sodniki vse omenjene popravke in dodatke predložiti Velikemu svetu v potrditev. Na seji pa mora biti najmanj 80 svetnikov. In če bi večina te predloge sprejela, se morajo še tisti dan objaviti kot pravno veljavni na stopnišču občine in na javnem trgu, kot je bil vedno običaj.²⁷

Po vsem tem bi bilo sklepati, da so bili statutarji izvoljeni eno leto pred dovoljenim rokom za spremembo statutow in to za dobo enega leta. Ne smemo pa pozabiti, da so se statute popravljali in spreminjali samo vsakih 25 let in da je ta člen statutow poudaril, da so prejšnji statutarji končali svoje delo tri dni pred omenjeno sejo. Vprašanje nastane: kaj so delali prejšnji statutarji, če so bili tudi oni izvoljeni za eno leto? Vsekakor niso popravljali in izpopolnjevali statutow, ker je Veliki svet to dovolil šele sedaj. Znano je tudi, da se niso strogo držali roka 25 let za pregled in spremembe ter da je marsikaterikrat preteklo kakšno leto več ali manj, kot je bilo v zakonih določeno. Leta 1358 je preteklo 26 let od zadnje zakonitve statutow, ravno toliko jih je preteklo leta 1384. Medtem pa so nastali prvi popravki l. 1367,

ki pa niso bili vsi vneseni v knjigo statutow; to so tiskali leta 1606. Sedaj (govorimo o letu 1416) je preteklo 52 let od zadnje zakonitve in vendar so bili statutarji še na delu. Možno je sicer in tudi zelo verjetno, da so omenjeni »prejšnji« statutarji delali na kakšnih spremembah, ki so se pojavile med leti 1384 in 1416 in se v arhivu niso ohranile, ker je težko verjeti, da bi isti ljudje ostali na isti dolžnosti celih 52 let. Ker pa vemo, da so imeli statutarji s sindiki vred pravico in dolžnost braniti statute in zakone tudi proti Velikemu svetu, tedaj lahko upravičeno sklepamo, da so bili imenovani za vso medstatutarno dobo, t. j. za 25 let ali vsaj za daljšo dobo, katere pa statute ne imenujejo. To še posebno zaradi tega, ker je moralo obstajati poleg Velikega sveta tudi praktično telo, ki je v nasprotju s sindiki, ki so imeli kratko službeno dobo, bilo večje v poznavanju in obrambi mestnih statutow. In to praktično telo so bili statutarji, ki so v občini predstavljali nekak zakonodajni odbor, ki je imel široke pravice.

Po tem sklepu bi kazalo, da je bil urad statutarjev ustanovljen dokaj pozno. Pa je le težko verjeti, da bi bili Pirančani brez njih že proti koncu svoje samostojnosti, ko so zaupali Giovanniju Campolu kodifikacijo svojih statutow. Mišljenja smo, da sta dali obe tedanji stranki Benečanu Campolu neko pomoč in nič se ne bi bilo čuditi, če bi prišlo na dan, da je bila ta pomoč prav v ljudeh, ki so v zvezi z nastankom prvih statutow dobili ime statutarji.

Sindiki (sindici). O sindikih obstajata v knjigi popravkov dve temeljni uredbi. V prvi, ki je bila izglasovana 14. maja 1475, izvemo, da je bil urad sindikov ustanovljen leta 1414 z namenom, da bi izvoljeni trije občinski sindiki vsaj enkrat na leto pregledali ob-

Beneški lev z zaprto knjigo. Detajl s stare občinske palače iz leta 1291

račune skladiščnikov in občine. Uredbe iz leta 1414 v statutih ni in sploh dvomimo, da bi jo bilo še mogoče najti. Uredba iz leta 1475 pa dodaja prejšnjim dolžnostim sindikov še nove in to »zaradi goljufij, ki se dogajajo v zvezi z denarjem prodane soli, ki prihaja iz Benetk«. Sindiki so namreč dobili dolžnost in pravico zahtevati račune in obračune vse prodane soli, morali so vedeti, koliko denarja je prišlo in zakaj je bil porabljen. Eden od sindikov je moral vsaj enkrat na leto na solni urad v Benetke in tam pregledati vse račune o soli, ki jo je tisto leto prodala solna uprava v Piranu. Dalje sta imela sindika pravico zahtevati obračun od vsakogar, ki se je bavil s solno trgovino.²⁸

Urad sindikov je bil torej ustanovljen v glavnem za to, da je pregledoval skladišča žita in moke ter da je pazil na dohodke teh ustanov. Dodana jim je bila dolžnost, ki je ta čas postala važnejša, o tem, da pregledujejo obračune o prodani soli. Sol, ki verjetno ni spadala direktno pod občinsko upravo, je bila za občino najvažnejši vir dohodkov, saj je dobivala sedmino vsega pridelka. Ni torej čudno, če si občina hoče zagotoviti pravično sedmino in preprečiti česte goljufije, ki so se v tej zvezi dogajale. Čudno je le, da ta zakon izglasujejo prav tisti ljudje, ki imajo solarne v svojih rokah. Kljub temu lahko rečemo, da so sindiki tedaj izrazito finančno-gospodarska mestna ustanova.

Druga temeljna uredba o sindikih, ki jo vsebuje knjiga popravkov, je iz leta 1519. Ta uredba, ki je po svoji vsebini ena najbogatejših v statutih Pirana, poviša sindike od navadnih finančno-gospodarskih uradnikov na isto raven s potestatom in sodniki, ker jim daje veliko večje pravice in dolžnosti, kot so jih imeli statutarji.

»Ker imamo v mislih tisti ljudski pregovor, ki pravi, da je več slučajev kot zakonov, in ker vidimo, da je ta pregovor spremenil sedanje življenje, morda zaradi slabih časov (ki jih preživljamo) in ker obstaja možnost, da se to prepreči in obenem preprečijo nepravilike, ki se v takih primerih pojavljajo..., sklenemo imenovati sindike in natančno obrazložiti njihove dolžnosti in njihovo delo, ki je velikanske važnosti za našo občino.«²⁹ Tako pravijo mestni očetje v uvodu k uredbi o imenovanju sindikov. Gre pravzaprav za ustanovitev novega urada sindikov, ker ti dobijo nove pravice in dolžnosti, z novo tako rekoč zakonodajno in pravobraniteljsko funkcijo. Nato sledi dolg seznam njihovih dolžnosti, ki jih bomo podali točko za točko, kot jih uredba določa.

1. Takoj po izvolitvi morajo sindiki pri-seči, da bodo pošteno branili vse točke njihovega kapitulara. 2. Dolžni so opozoriti Veliki svet in Svet sodnikov, če se bo na njunih sejah razpravljalo karkoli, kar bi bilo v nasprotju s katerim koli zakonom ali statutom v celoti. 3. Eden od sindikov mora biti vedno prisoten na sejah Velikega sveta, posebno pa takrat, ko bo to najvišje telo sprejemalo sklepe. In če bi se sindiku zdelo, da je bil dan kak predlog, ki ni v skladu z zakoni in statuti, se je dolžan zaperstaviti in onemogočiti izglasovanje vsakega takega predloga. V primeru pa, da predlog ni v nasprotju z zakoni, ga sindik lahko sprejme in omogoči njegovo izglasovanje. Pravico pa ima tudi v tem primeru zaprositi tri dni za premislek. Na vsak način pa mora pred Velikim svetom povedati, kaj se mu ne zdi prav. 4. V Velikem svetu sedijo sindiki v klopi s potestatom in sodniki, da bi mogli govoriti z njimi ob vsakem času in da bi mogli čim bolj paziti na izvrševanje zakonov in statutov. 5. Ker se je marsikdaj zgodilo, da so pisarji gospoda potestata (!) ali njegovi konjeniki (!) predrzno prekršili vse občinske zakone in običaje predvsem v primeru njihovih plač in si protizakonito prisvojili, česar ne bi smeli, v veliko javno in privatno škodo mesta, je Veliki svet sklenil, da morajo sindiki vse take prekrške prijaviti vladajočemu potestatu in od njega zahtevati, da krivce kaznuje. Kolikor bi jih vladajoči potestat ne hotel kaznovati, se morajo sindiki pritožiti v Benetke (!) pri uradu, ki obravnava dožve ukaze. Isto velja tudi v primeru, če bi se jim zdela potestatova sodba krivična. 6. Sindiki so dolžni podpirati pred gospodom potestatom vse tiste meščane, ki bi zahtevali njihovo pomoč zaradi strahovanja in izsiljevanja, ki bi prihajalo tako od potestata samega kot od njegovih uradnikov. Pomoč sindikov mora biti v takih primerih brezplačna. 7. Vse prijave, ki jih dobijo od ljudi, morajo sindiki pod prisego tajnosti izročiti gospodu potestatu. 8. Sindiki kontrolirajo občinske uradnike in dacarje ter gledajo, da bodo vsi uslužbenci opravljali svojo dolžnost. 9. Od vseh prijav odkritih prekrškov in protizakonitosti dobijo sindiki polovico zneska globe, kakor če bi prijavo naredila privatna oseba. Če zneska ne bi hoteli sprejeti, ga je dolžna izterjati občina. 10. Sindiki so nadalje dolžni kontrolirati delo vseh svetov (Sveta dvanajstih za preskrbo itd.) in Veliki svet jih smatra za člane vseh dosedanjih in bodočih svetov. 11. Naslednji odstavek določa sindikom dnevnic in honorarje za primere

službenih potovanj. Kaže, da so bila ta potovanja dokaj pogosta. Statut namreč določa zelo natančno vsak primer: Če je službeno potovanje v mejah občine, znaša dnevnic 20 soldov, izven občinskih meja 24 soldov. Toda dnevnic 20 soldov traja samo dva dni; za vse ostale dneve se dnevnic zmanjša na polovico. Potestat pa po važnosti opravka lahko dnevnic 10 soldov zniža ali zviša, kakor se mu zdi primerno. Dnevnic 24 soldov traja osem dni. Lahko se pa čas trajanja podaljša, če važnost službenega

Piranski grb v obliki petelinove noge (XV. stol.). Petelinova noga ponazoruje obliko občinskega ozemlja

opravka to opraviči ali če je kraj potovanja tako daleč, da se ne bi mogli vrniti v osmih dneh. Službeno potujejo sindiki samo v korist občine. Istočasno določa statut, da mora občina kriti sindikom tudi stroške za izposojanje konj in bark. 12. Sindiki lahko uporabljajo za svoje službene opravke tudi občinske galeje. To pa z dovoljenjem gospoda potestata. 13. Sindiki so nadalje dolžni prečitati vsem uradnikom njihove kapitularne, t. j. določbe statotov, ki vsebujejo dolžnosti posameznih uradov in uradnikov. Vse tiste, ki bi branja ne poslušali ali bi bili odsotni, morajo kaznovati z globo, ki jo predvidevajo posamezni kapitulari. 14. In končno lahko sindiki samovoljno pregledajo račune in obračune uradnikov v skladiščih in na občini. Račune lahko kontrolirajo tudi v cerkvi. Če bi kjerkoli našli kako goljufijo, morajo posameznike kaznovati z globo. Globa pa je znašala po dva solda od lire za vso ogoljufano vsoto. Razume se, da morajo biti sindiki prisotni, ko bodo skladiščniki polgali svoje obračune.³⁰

Drugi kapitular o sindikih je bil izdan, kot rečeno, leta 1519, t. j. tik pred izbruhom socialnih borb, ki so razburkale življenje Pirana za skoraj celo stoletje. Odločbe, ki jih vsebuje omenjeni kapitular, pa so tako važne, da je povsem verjetno, da so člani Velikega sveta hoteli na vsak način urediti vse zamotane občinske zadeve, predvsem pa finančno administracijo, ki je dajala povod za nezadovoljstvo piranskega meščanstva. Koliko je Veliki svet s tem uspel in ali so sindiki dosegli svoj namen, nam še ni znano. Podrobnejša raziskovanja bodo verjetno to osvetlila. Nekaj pa je bilo le doseženega, če je Veliki svet že 8. septembra 1530 funkciji sindikov še povečal in jim naložil, da morajo prijaviti vse tihotapce tujega vina znotraj meja občine in še posebno v mestu samem.³¹

Službena doba sindikov je bila prvotno določena na eno leto. 31. decembra 1581 pa je Veliki svet pokazal svoje zaupanje s tem, da je to dobo podaljšal na 16 mesecev,³² z izrecno prepovedjo vsem bodočim potestatom, da bi to kakorkoli spremenili razen s privoljenjem Velikega sveta samega, če bo ta smatral spremembo za umestno in občini koristno.

Cathaveri (splošni finančno-gospodarski revizorji, *Catauri*, *Cathaueri*, *Cataveri*, *Cataueri*). Beseda sama kaže na zelo star, morda bizantinski izvor funkcije. Ne moremo reči, ali je prišla v Istro z Bizantinci ali so jo importirali Benečani in jo potem zanesli v svoja prekomorska posestva. Nagibamo se k prvi verjetnosti, čeprav ni niti v splošnih istrskih niti v piranskih virih znanega primera pred prvo znano redakcijo piranskih statotov. Statuti Izole te funkcije ne omenjajo. Veliki svet občine Piran je volil vsako leto dva *cathavera*, in sicer enega v mesecu decembru, ki je nastopil službo 1. januarja, in drugega v mesecu juniju, ki je nastopil službo 1. julija. To volilno zaporedje, ki se je v primeru *cathaverov* stalno ponavljalo, je važno omeniti zato, ker ta dva uradnika nista smela nastopiti službe oba naenkrat. Tisti, ki je ostal na službenem mestu, je moral novo izvoljenega poučiti o njegovih dolžnostih. To pa samo po sebi dokazuje, koliko važnost je polagal Veliki svet na ta urad. Oba *cathavera* sta bila izvoljena za dobo enega leta in sta imela sledeče dolžnosti: 1. Morala sta po svojem notarju vpisati v poseben, prav za to določen zvezek vse tiste globe, ki so bile objavljene po gospodu potestatu, a niso bile plačane v roku 15 dni po objavi. Zvezek sta obdržala, dokler ni občinski komornik napisal in izdal izvršbo. 2. V poseben zvezek sta dala vpi-

sati vse dohodke občine pa tudi vse dace in račune. Prav tako tudi plače občinskih uradnikov in kupce občinskega daca(!). 3. Ko je občinski komornik izplačeval občinske uradnike, sta morala izplačilu prisostvovati. V primeru neopravičenega izostanka so jih kaznovali z globo 100 soldov. 4. Izterjati sta morala vse globe in ostale kazni ter občinske nepremičnine od vseh tistih oseb, ki so jih neopravičeno držale v svojih rokah. Pri tem sta imela cathavera neomejeno oblast. 5. Vse tiste ljudi, ki so zadrževali v svojih rokah kakršnokoli občinsko premično ali nepremično imetje v katerem koli kraju piranskega ozemlja, sta morala poklicati pred potestata. Če je z njuno pomočjo in oblastjo občina prišla do svojega imetja, sta dobila cathavera po 2 solda od lire od vse vrednosti, ki jo je občina dobila nazaj. Omenjeno vsoto je plačal, kdor je zadrževal občinsko imetje. Pridobljeni denar sta si morala pravično deliti s svojim notarjem. Statut izrecno poudarja, da ne smeta ves čas službe sprejeti nobenega daru ali nagrade od občinskih dolžnikov. 6. Eden od cathaverov mora biti prisoten, ko skladiščnik moke tehta žito, da bi ga poslal v mlin. Po svojem notarju mora prisotni cathaver zapisati količino odposlanega žita in količino moke, ki bo prišla iz mlina, v zvezek, ki je samo za to namenjen. Cathavera morata prisostvovati tehtanju vsega žita, ki bo prišlo v mesto od koderkoli. 7. Predlagati morata vse tiste stvari, o katerih bosta smatrala, da so občini potrebne in koristne. 8. Redno morata poročati potestatu in sodnikom o vsem denarju, ki ga bosta izterjala. To bosta storila najmanj dvakrat na mesec, na potestatovo željo pa tudi vsak dan. 9. Najmanj dvakrat na teden morata biti v mestu ter opravljati svojo dolžnost. 10. Prisotna morata biti pri vsaki prodaji občinskega imetja, pri vsaki novi gradnji ob javnih cestah in ulicah, pri vseh obračunih občinskih dohodkov in izdatkov, na vsaki seji Velikega sveta. V vseh teh priložnostih morata paziti na koristi občine brez strahu in brez ozira na prijateljstvo ali sovraštvo.

Letna plača cathaverov znaša 28 lir. Dolžna sta vsak mesec prebrati ali poslušati branje svojega kapitularka. Na koncu nam statut še pove, da sta ves čas svoje službe oproščena vsake osebne služnosti, razen v primeru vojne. Ne smeta biti izvoljena v to službo dve leti zaporedoma in v času službovanja jih Veliki svet ne sme izvoliti v kako drugo službo razen sodniške. Svoje službe pa se lahko odrečeta samo v primeru, da sta izvoljena za sodnika. Predpi-

sana starost za službo cathaverov je najmanj 25 let.³³

V XXXVI. poglavju knjige popravkov, ki je bilo napisano leta 1471, izvemo, da je poleg pisarne cathaverov obstajala pisarna za sedmino soli. Kdaj je bila ustanovljena, sem zaman iskal. Vsekakor pa ni imela dovolj dela, če jo je zaradi tega in zaradi neurejenosti Veliki svet priključil pisarni cathaverov in se je odslej imenovala pisarna cathaverov in sedmine (Cancellaria dei Cathaveri e del settime).³⁴

Kot je videti, se je delo cathaverov križalo v nekaterih točkah z delom sindikov predvsem v tem, da sta morala vedno in povsod zastopati koristi občine. S tem si je Veliki svet zagotovil večjo podporo v primeru potestatove samovolje. 30. decembra 1532 je Veliki svet sklenil, da morajo biti voljeni v urad cathaverov samo pismeni ljudje. S tem je implicite povedal, da je temu uradu pripisoval prav veliko važnost. Pa ni nič čudno, saj si je hotel zagotoviti čim večjo kontrolo nad vsem občinskim gospodarstvom.³⁵

Komornik (Camerarius, Camerlengo). Cathavere in komornika — tega še bolj upravičeno — bi morali prištevati k upravnim organom. A ker so jih volili na običajen način, t. j. prav tako kot sodnike in druge oblastne organe, jih moramo pač prištevati med oblastne organe.

V Istri je funkcija komornikov znana verjetno že iz časov karolinških naslednikov, italijanskega kraljestva in nemškega cesarstva. Vsekakor jih poznamo iz dobe oglejskih patriarhov. Statuti mesta Pirana omenjajo komornike že v prvi znani redakciji. V redakciji leta 1307 je funkcija že temeljito opisana.³⁶ Prav tako v redakcijah leta 1332 in 1358.^{36a} Dolžnosti, ki jih kapitularko komornikov nalaga temu uradniku, lahko zajamemo v naslednjih točkah:

1. Komornik je varoval občinsko imetje s posebno obvezo, da ga ne bo daroval ali začasno izročal nikomur in da ga sam ne bo kradel.
2. Svetoval je potestatu, kako naj čim hitreje izterja vse občinske dohodke.
3. Pri občinskem pisarju je vpisoval vse dohodke od glob in drugih obsodb ter zastavnin, ki so prišli v njegove roke.
4. Pri notarju gospoda potestata je vpisoval vse dohodke od carine, trošarine in občinskih najemnin.
5. Na potestatov ukaz je posojal in investiral občinski denar.
6. Izplačeval je najemnike in uradnike. To vedno v prisotnosti cathaverov.
8. Vsak dan se je javil pri potestatu in moral je uradovati v svojem komornem uradu.
9. Brez prisotnosti enega

od cathaverov ni smel sprejeti nobenega občinskega denarja od 100 lir navzdol. Če je sprejemal vsote nad 100 lir, je moral biti prisoten tudi notar cathaverov. 9. Ni smel iz mestnega obsega dalje od cerkve sv. Krištofa, razen če bi to zahtevale njegove službene dolžnosti. V takem primeru je smel odpotovati samo z dovoljenjem gospoda potestata. 10. Tri dni pred koncem službovanja je moral napraviti obračun vseh občinskih dohodkov in izdatkov. Obračun je delal v prisotnosti potestata, sodnikov in cathaverov. Tri dni po končanem službovanju je moral v prisotnosti cathaverov izročiti ves denar, ki je ostal v blagajni, svojemu nasledniku.

Statut mu je določil 16 lir plače za štiri mesece, kar je ustrezalo njegovi enkratni službeni dobi. Nihče ni smel biti izvoljen v to službo, če ni dopolnil 25 let. Tudi zanj je bila veljavna klavzula o mesečnem branju svojega kapitularja. Poleg vsega tega je moral komornik pred začetkom službe dati občini zadostna jamstva³⁷ za vse tiste dohodke oziroma ves tisti občinski denar, ki bi v štirih mesecih prišel v njegove roke.

Kapitular o komorniku nam ne pove, kdo je držal ključe blagajne. Verjetno je držal vsaj enega komornik sam. Da pa je bilo v blagajni kljub kontroli cathaverov mnogo umazanih poslov, dokazuje že to, da so morali obravnavati kasneje zadevo blagajniških ključev pred Velikim svetom, ker je 21. septembra 1585 prišlo do sklepa, da bodo držali ključe blagajne naslednji ljudje: potestat, najstarejši sodnik in najstarejši sindik. Kolikor so nam znane blagajne istrskih občin, so imele vse po tri ključe.³⁸

Upravni organi

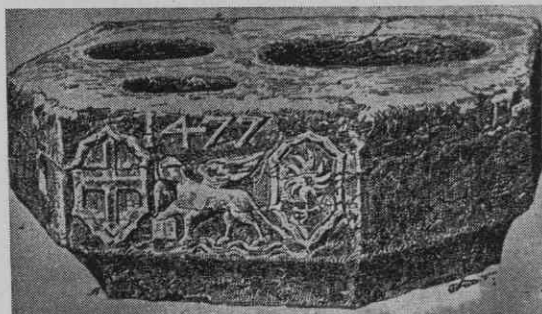
Volitve upravnih organov ali uradnikov, t. j. neobičajnih organov ali uradnikov, kot se izražajo statuti, so bile zelo podobne volitvam sodnikov in ostalih oblastnih organov. Klobuk in kroglice v številu prisotnih svetnikov. Razlika je bila le v tem, da je namesto pozlačenih toliko posrebrenih kroglic, kolikor uradnikov je bilo potrebno voliti. V ostalem je bila procedura ista kot pri oblastnih organih.³⁹ Nihče ni smel voliti očeta, brata, sina ali drugega bližnjega sorodnika.⁴⁰ Vsak volivec je materialno in moralno odgovarjal za izvoljenega.⁴¹

Oglejmo si sedaj posamezne primere.

Cenilci (Justitarii, giustizieri). Občinske cenilce bi morali uvrstiti med oblastne organe. A ker imajo izrazito upravno funkcijo in so voljeni po načinu neobičajnih uradni-

kov, čeprav jim statuti dajo stopnjo običajnih, jih uvrščamo med upravne organe. O tej funkciji pred prihodom Benečanov ne vemo ničesar. Očitno pa je, da mestna uprava tudi prej ni mogla izhajati brez cenilcev. Takoj po izvolitvi so tudi cenilci, kot vsi ostali uradniki podvrženi prisegi, v kateri so zajete vse njihove dolžnosti. Oglejmo si jih.

1. V mesnicah so morali določiti cene mesa po trenutnih cenah živine. Meso so žigosali: koštrunje z enim, ovnovo in skopljenčevo (kastirančevo) z dvema, kozje in jančje pa s tremi žigi. 2. Pekarnam so diktirali cene kruha po trenutnih cenah moke in po določilih potestata in sodnikov. Niso smeli dovoliti, da bi ena pekarna zaslužila več kot druga. Gledati so morali na vse enako. 3. Gostilničarjem so določali mere. 4. Dolžni so bili kontrolirati in uzakoniti vse vrste mer, ki so jih imeli razni prodajalci in mlinarji. V to vrsto so spadali: stari, polovnjaki, četrtnjaki, polovnjaki olja, listja, apna in soli, urne, vrči, zaboji in škatle mlinarjev, tehtnice in uteži, torej vse vrste mer in uteži, s katerimi so običajno merili in tehtali. Vse te mere so morali cenilci vsaj enkrat na leto pregledati in žigosati z občinskim in svojim žigom. 5. Po pekarnah, gostilnah in mesnicah so morali kontrolirati, če je kdo prodajal po slabi meri. Zanimivo je, da so smeli na cesti ustaviti vsakega kupca, kontrolirati težo ali količino in ceno kupljenega blaga, povprašati, kje ga je kupil in v primeru, da ni bilo prav tehtano, prijaviti prodajalca. 6. Vsak tretji dan so morali kontrolirati stiskalnice olja (torklje) in pregledati, če so v redu. 7. Vodili so urad za cenitve, ki je bil namenjen cenitvam privatnih predmetov in imovine. Vse cenitve so morale biti opravljene v osmih dneh ter vpisane v zvezek občinskega pisarja. V istih zvezkih so dali vpisati tudi vse pogodbe in dokumente, ki so jih predložili upniki. 8. V primeru po-

Uradne količinske mere iz XV. stoletja. Stale so v portiku pred občinsko palačo ali pri vhodu v mestno cenilnico

trebe so morali razmejevati in deliti posestva, vinograde itd. Za to delo pa so dobili poseben honorar od lastnikov. Istočasno so morali omenjena posestva tudi oceniti. 9. V primeru potrebe in v spornih primerih so morali začrtati tudi poljske poti in steze. Poti in steze so morale iti tam, kjer so delale najmanj škode. 10. Ob nastopu novega potestata so ga morali opozoriti, da je takoj objavil razglas o merah in o vsem ostalem, kar je zadevalo njihovo službo.

Kot vsi ostali so tudi cenilci prebirali svoj kapitular enkrat na mesec. Statut navaja še vrsto manjših dolžnosti kot n. pr. kontrolo in tehtanje moke, žita, svežega in prekajenega mesa itd. Seveda je zraven tudi podrobno navodilo o honorarjih za vsako mero tehtanega ali izmerjenega blaga.⁴²

Občinski pisar (cancellarius communis, cancellier di comun). Med vsemi ostalimi občinskimi upravnimi uradniki je bil pisar edini, ki je moral biti svečano izvoljen. Takoj po izvolitvi je sledila prisega, v kateri so bile, kot navadno, naznačene vse njegove dolžnosti, ki so, kakor vedno, našete. Spoznajmo jih:

1. Po svoji vesti in po določbah statuta je bil občinski pisar dolžan svetovati potestatu in sodnikom o vsem, kar je bilo potrebno.
2. Spoštovati je moral tajnost vseh izpovedi prič, pa tudi vseh sodb, dokler niso bile objavljene.
3. Vestno je moral prebrati vse jamščine, pogodbe in pisma, ki so prišla v njegove roke. Obenem pa mu je bilo prepovedano prikrivati in zapečatiti pisma, ne da bi jih prej prebral potestat. Pismo je smel odposlati samo, če je bil potestat z njim zadovoljen.
4. Vse dohodke in izdatke občine je moral pravilno vpisati v knjigo, ki je bila enaka knjigi, kakršno je vodil v ta namen tudi potestat. Vse te vpise je moral opravljati vsak osmi dan.
5. Vse dohodke in izdatke skladišča je moral vpisati v knjigo, ki je bila po vsebini enaka zadevni potestatu in knjigi.
6. V posebno knjigo je vpisoval vse premično in nepremično premoženje, ki so mu ga predložili cenilci. Z istimi cenilci in cathaveri je moral prisostvovati izplačilom.
7. Po svoji službeni dolžnosti je moral prisostvovati vsem sejam Velikega sveta. Pri potestatu se je moral javiti vsak dan.

Kot vsi ostali uradniki je imel omejeno gibanje do cerkve sv. Krištofa, razen v primeru, če je imel službeno pot ali če je bil pripravljen plačati globo. Ob koncu službovanja je izročil vse svoje knjige vicedominom. Pisarjeva služba je trajala eno leto. Letno plačo v znesku 50 lir je dobil v dveh obrokih. Predpisana starost za službo pisar-

ja je bila najmanj 20 let. Obvezno je bilo mesečno branje kapitularja.⁴³ Razumljivo je, da je bila ta uradniška funkcija od Benetk podedovana, saj so imeli pisarja v Piranu že oglejski gastaldi in pozneje tudi samostojna komuna. Omenjajo jo in opišejo vse znane redakcije statotov.

Leta 1468 so dobili pisarji dolžnost zapisovati vse sklepe in odloke Velikega sveta, ki so bili sprejeti na sejah. Te sklepe in odloke je moral pisar zapisovati v posebno knjigo, ki pa ni natančneje opisana. V primeru, da tega ni storil, je plačal 25 lir globe.⁴⁴ Kaže pa, da pisar ni imel dovolj dela, če mu je Veliki svet že leta 1417 naložil dolžnost, da se je moral vrstiti z notarjem cathaverov pri tehtanju žita in moke. O tem še v odstavku o notarjih cathaverov.

Skladiščnik žita (fontegher de formento, fonticarius frumentii). Vsakih šest mesecev je Veliki svet volil skladiščnika žita. Dejstvo, da se pojavlja že v prvi redakciji statotov, dokazuje, da so Benečani to funkcijo prevzeli od prejšnje uprave. V beneški dobi so ga volili po običaju upravnih uradnikov. Pred nastopom službe je moral priseči. Vzorec prisege je seveda vseboval tudi njegove dolžnosti kakor pri drugih uradnikih. Ker pa je to ena najvažnejših funkcij srednjeveške uprave sploh, so te dolžnosti še bolj poudarjene, kajti brez pravilnega delovanja skladišča si ne moremo zamisliti prehrane mesta. Zato navajamo vse njegove dolžnosti in vse sankcije, ki so sledile, če teh dolžnosti ni prav izvrševal.

1. Po zakonu je upravljal kapital 8000 malih lir in ves zaslužek, ki ga je iztržil v razliki med kupno in prodajno ceno pšenice in drugih žitaric.
2. Omenjeni denar je smel uporabljati samo za nakup pšenice in žitaric v občini Piran in izven nje.
3. Pšenico, ostale žitarice in sočivje je smel hraniti samo v mestnem skladišču (fontico, fondaco), razen v primeru, če bi drugače določil potestat s svojimi sodniki.
4. Pšenico in ostale žitarice je moral prodajati pekarnam in vsem ostalim osebam, ki bi jih potrebovale. Prodajati je smel samo po ceni, ki so jo določili potestat in sodniki.
5. V primeru, da bi po zapiskih in računih ugotovili primanjkljaj, ga je bil skladiščnik primoran poravnati iz lastnih sredstev. Morebitni preostanek žita pa so prodali v korist občine.
6. Kapitala ali iztržka ni smel oddati niti na potestatovo zahtevo, temveč je imel v statutu zajamčeno, da ga nihče ne sme prisiliti, da bi denar oddal, razen Velikega sveta, ki pa je moral sprejeti tak sklep v prisotnosti najmanj 70 članov.
7. Vsak mesec

je skladiščnik napravil obračun svojih dohodkov in izdatkov. Obračun je moral vsebovati kapital, dobiček v denarju, kreditih, pšenici, zastavninah itd. in sicer tako, da je bilo mogoče dobro razvideti vse delo skladišča. 8. Skladiščnik je moral biti v stalni zvezi z občinskimi merčuni, kajti le oni so imeli pravico in dolžnost tehtati in meriti. 9. Povprečno kupno ceno žitaric je moral javiti potestatu, nato je ta s svojimi sodniki določil prodajno ceno. 10. Kupno in prodajno ceno je moral skladiščnik javiti občinskemu pisarju, ki je obe vpisal v svoje knjige. Če ni bilo občinskega pisarja, je to storil potestatov notar. Na podlagi teh zapiskov je moral skladiščnik napraviti svoje obračune. 11. Ves denar je moral deponirati v železni blagajni, ki je morala obvezno imeti tri ključce, od katerih je enega hranil sam, drugega potestat in tretjega eden od sodnikov. Ker je bil skladiščnik odgovoren za denar, je imel pravico hraniti blagajno na svojem domu. Vsak petnajsti dan pa je moral poklicati potestata in sodnika, da bi blagajno odprli, ker je bilo treba shraniti iztržek.

Po prenehanju službe je moral skladiščnik napraviti končni obračun v roku osmih dni. Mesečno branje kapitularja je bilo obvezno tudi zanj.⁴⁵

Leta 1528 je Veliki svet dodal skladiščniku žita še enega uradnika. To je bil *skladiščni merčun* (pesador del fontego), ki je imel za glavno dolžnost tehtati žito ter kontrolirati težo moke, ki je prihajala iz mлина, s težo žita, ki ga je skladiščnik tja pošiljal.⁴⁶ Od tedaj pa voli Veliki svet enega samega cenilca.⁴⁷

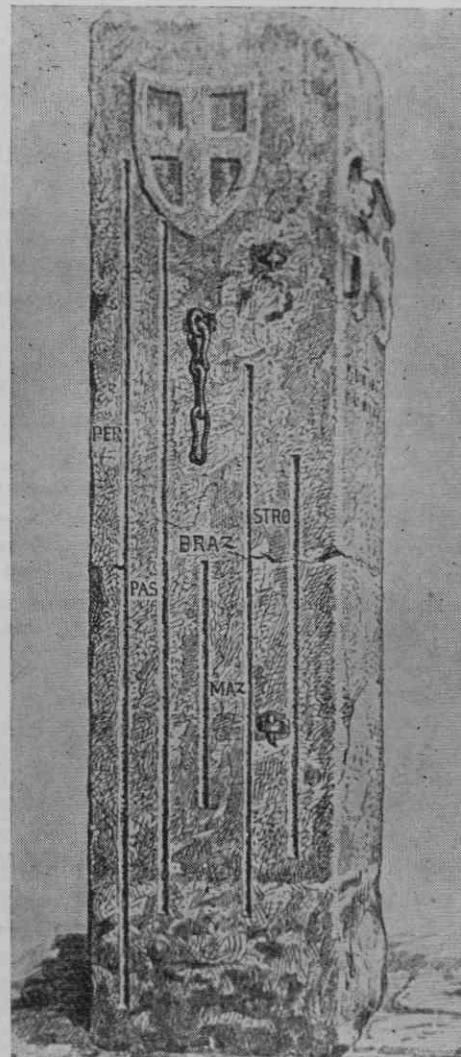
Omeniti je treba, da kapitular skladiščnika žita ne omenja dolžnosti o pošiljanju žita v mlin, ker je verjetno to dolžnost prevzel mnogo kasneje. Prvotno je pošiljal žito v mlin

skladiščnik moke (fonticarius farine, fontegher de farina). Tudi tega so Benetke podedovale. Skladiščnik moke je bil izvoljen za šest mesecev po običaju upravnih uradnikov. Izvolitvi je sledila prisega, kjer so mu našteali vse dolžnosti.

1. Pri skladiščniku žita prejme pšenico in druge žitarice, jih stehta v prisotnosti enega od občinskih cenilcev ali tudi merčunov, ter izroči nalašč za to najetim ženskam, ki ga bodo očistile. 2. Ko je žito očiščeno, pokaže pleve enemu od občinskih cathaverov. Nato jih proda in žito ponovno stehta v prisotnosti enega od občinskih cenilcev. 3. Stehtano žito pošlje v mlin. Ko pride moka iz mлина, jo mora stehtati v prisotnosti obeh občinskih cenilcev. V prisotnosti obeh cathave-

rov pa vpiše količino moke v nalašč za to določeno knjigo. Vpisati jo mora tudi cathaver po svojem notarju. 5. Moko prodaja po ceni, ki jo je določil potestat s sodniki. Prodajati mora v prisotnosti občinskih cenilcev, ki mu moko tehtajo. Kupci plačajo cenilem za to delo po štiri solde za star. 5. Skladiščnik mora polagati obračune, kadar se bo potestatu zdelo primerno. Istočasno plača skladiščniku moke račun za dobljeno žito. Dobitek knjiži v dobro svojega skladišča. 6. Ko nastopi službo, mora občini dati zadostno jamščino v obliki šest vinogradniških delov (piez).

Odhod iz Pirana je bil tudi njemu prepovedan. Dalje od cerkve sv. Krištofa ni smel. Medtem ko je veljalo za ostale uradnike pravilo, da so lahko šli iz mesta z dovolje-

Steber z občinskimi dolžinskimi merami iz druge polovice XV. stoletja. Nad njimi novejši občinski grb, to je ščit sv. Jurija

njem gospoda potestata, je bilo njemu to prepovedano. Samo bolezen je lahko opravičila službeno odsotnost. Službe skladiščnika moke ni smel nihče odreči brez tehtnega vzroka, ki ga je moral poznati potestat s sodniki. Njegova plača je znašala 20 lir za celotno službeno dobo. Enkrat na mesec je moral prebrati ali poslušati svoj kapitulat.

Mestni ključarji (cauederi, cavederi). Ta funkcija je morda najstarejša med vsemi uradniškimi funkcijami sploh. Izvira verjetno iz časa, ko je mesto dobilo prvo obzidje.

Veliki svet je volil štiri mestne ključarje, za vsaka mestna vrata po enega. V XIII. stoletju so obstajala Stolniška (porta Domo), Poljska (porta Campo), Miljska (porta mugla) in Osrednja vrata (porta Misana). Osnovna dolžnost mestnih ključarjev je bila zapirati in odpirati mestna vrata ob določenih večernih oziroma jutranjih urah. Benetke pa so tej dolžnosti dodale še eno. Vsakim mestnim vratom je pripadal določen rajon, ki so ga morali ključarji nadzirati. Ko pa je bil nameščen novi potestat (navadno vsako leto 1. marca), so morali ključarji zahtevati od vseh odraslih prebivalcev svojega rajona, da mu prisežejo zvestobo. Vodili so sezname vseh zapriseženih oseb in prijavljali tiste, ki niso hoteli priseči. Prisega je morala biti po vsem mestu izvršena v osmih dneh.

Služba mestnih vratarjev je trajala eno leto. Začeli so jo 1. julija. Vratarji so lahko imeli poleg te še druge službe. Kapitulat so morali prebrati *enkrat na leto*.⁴⁹

Merčuni olja in vina (mensuradores vini et olii, misuradori de vin et de oglio). Služba je predbeneškega izvora. To lahko trdimo, čeprav je v dokumentih pred letom 1285 ne zasledimo. Vino in olje sta v Piranu med najvažnejšimi izvoznimi artikli, zato sklepamo tudi iz tega, da je zadevna služba starejša od beneške okupacije. Urad merčunov olja in vina je med najbolj zasedenimi, saj voli Veliki svet kar deset merčunov. Voljeni so po običaju upravnih uradnikov. Kakor vsi ostali so tudi oni podvrženi prisegi. Priseči morajo, da bodo izvrševali vse svoje dolžnosti, ki so vsebovane v kapitulatju.

1. Pravično so morali izmeriti vse vino in olje od 10 urn navzgor. 2. Na zahtevo prodajalca in kupca so bili dolžni iti na kraj prodaje ob vsaki dnevni in nočni uri ter ostati tam, dokler je bila njihova navzočnost potrebna. 3. Ne glede na prijateljstvo ali sovraštvo do kupcev ali prodajalcev so bili dolžni kupcem po svoji vesti svetovati ter z njimi iskati zaželeno olje ali vino.

Od vseh desetih merčunov jih je moralo biti pet vedno v mestu in sicer tista od obeh skupin, ki jo je določil žreb. Po prvem žrebanju sta se skupini vrstili. Za njihovo delo ne predvidevajo statuti nobene plače, pač pa jih odškodujejo z obilnimi honorarji, ki jih naj plačajo prodajalci in kupci. Za merjenje v mestu dobijo po en mali sold od vsake urne vina. Za vino, ki je izvoženo izven občinskih meja, dobijo poleg tega še en sold od vsakega tovara, ki ga plača kupec. Za merjenje olja dobijo merčuni osem soldov od urne. Statut navaja še, da veljajo za kis ista določila kot za vino.

V primeru, da merčuni niso pravilno opravljali svoje dolžnosti ali so se neopravičeno oddaljili od mesta Pirana, jim je bila naložena globa 100 malih soldov. Iz višine globe lahko sklepamo o višini zaslužka. Na koncu je še določilo o obveznem mesečnem čitanju kapitulatja.⁵⁰

Merčuni žita (mensuradores frumenti, misuradori di formento). Po običaju upravnih uradnikov je Veliki svet izvolil v mesecu juniju dva merčuna žita, ki nastopita službo 1. julija. Dolžna sta bila: 1. Pravično, po zakonu in brez goljufije stehitati vso pšenico in druge žitarice, ki se prodajajo v občini Piran od količine 10 starov navzgor. Za vsak star stehtanega žita sta dobila od prodajalca po dva mala solda. 2. Brez dovoljenja gospoda potestata nista smela iz mesta. Eden od njiju se je z dovoljenjem lahko oddaljil, drugi pa je moral ostati v Piranu. 3. Odzvati sta se morala vsakemu klicu skladiščnika žita ali druge osebe, ki bi zahtevala, da se njeno žito stehta. Pri tem je treba pripomniti, da je skladiščnik žita klical merčune v glavnem, ko je žito kupoval, ker je od njega šlo večinoma v skladišče moke in od tam v mlin.

Plače jim statut ne določa, saj je bil njun zaslužek tak, da sta se z njim lahko preživljala. Tudi tukaj ne manjka običajno določilo o mesečnem branju kapitulatja.⁵¹

Cestni nadzorniki (supra callium, i sopra strade). Funkcija mlajšega, verjetno beneškega izvora, ki je nastala zaradi potrebe po čiščenju stalno zamazanih ulic. Veliki svet voli po običaju upravnih uradnikov dva cestna nadzornika, ki ostaneta v službi leto dni in izvršujeta v njuni prisegi vsebovane dolžnosti: 1. Enkrat mesečno sta morala pregledati vse piranske ceste, ulice, trge in ostale javne prostore. 2. Če se jim je zdelo, da je katerakoli od ulic potrebna popravila, sta popisala vse prebivalce omenjene ulice in jih obvestila, da morajo v določenem roku

izvršiti vsa potrebna popravila. Če se to ni zgodilo, je vsak odrasel moški ulice dobil 20 soldov globe. 3. Enkrat mesečno sta morala pregledati vse mesto Piran, da sta videla, če je kdo postavil na ulico ali na pomole ali celo na glavni trg (Portadomo) kamenje, zemljo, gnoj ali druge smeti. Če bi ugotovila take prekrške, sta morala poiskati krivca ali krivce in jih obvestiti, da se v roku treh dni zglasijo pri potestatu zaradi ugotavljanja krivde. Če so bili spoznani za krive, so bili obsojeni na 40 soldov globe, polovica katere je šla omenjenim nadzornikom. Njuna letna plača je znašala 6 malih lir. Vsak mesec sta morala prebrati svoj kapitular.⁵²

Nadzorniki vasi (officiales supra villam, officiali sopra villa) ali vaški uradniki. Funkcija nadzornikov vasi je po vsej priliki nastala v XIV. stoletju, ko si je Piran zagotovil Kaštel (Castrum Veneris) in ozemlje Savudrije (Salbua, Salvore itd.).

Veliki svet je volil dva vaška nadzornika po običaju upravnih uradnikov. Voljena sta bila v mesecu juniju, 1. julija pa sta prisegla in nastopila službo. Dela nista imela mnogo, zato pa sta bila voljena lahko tudi v druge službe. Njune dolžnosti so vsebovane v naslednjih treh točkah:

1. Enkrat na leto in sicer pred praznikom Vstajenja sta morala opomniti potestata, da je dal poklicati vse gospodarje in družabnike, ki so imeli živino, in sprejel njihovo prisego. Vsi gospodarji so bili dolžni priseči, da bodo vaškim nadzornikom pokazali vso živino, ki jo imajo na ozemlju občine Piran. To zaradi tega, da bi omenjena nadzornika mogla izvršiti štetje. 2. Na oljčno nedeljo sta oba nadzornika šla na Kras — mišljen je seveda savudrijski Kras — ter na določenih mestih, ki sta jih predhodno javila gospodarjem, preštela vso tam zbrano drobnico in govedo piranskih občanov. Štetje sta morala opraviti do velikega petka. 3. Od vse omenjene živine sta zahtevala pravično desetino. Dobljene živali sta na lastne stroške prepeljala v Piran in jih prav tako na svoje stroške hranila do izročitve gospodu potestatu. Za desetino so prišla v poštev v glavnem jagnjeta in kozlički.

Statut ne predvideva za ta dva uradnika nobene plače, temveč samo 100 soldov kot nadomestilo stroškov za krmo. V naravi pa sta dobila deseti del celotne desetine. Svoj kapitular sta morala prebrati *enkrat na leto*.⁵³

Notar cathaverov (notarius cataverorum, nodaro de i cathaveri). Služba je nastala prav kmalu za nastankom cathaverov samih.

Notar cathaverov je bil voljen v Velikem svetu po običaju upravnih uradnikov. Službo je začel 1. julija in jo obdržal do naslednjega 30. junija. Dolžan je bil slediti cathaverom in izvrševati vse zahteve njihovega kapitularja. Poleg tega je moral zapisovati v svoje knjige vse izgnance iz občine Piran in vse obsojence na telesne in denarne kazni. Njegove knjige so se morale ujemati s knjigami občinskega komornika. Ves čas službe je bil notar cathaverov oproščen vseh osebnih služnosti. Svoji službi se je smel odpovedati samo v primeru, če je bil izvoljen za sodnika. Po končanem službovanju je moral biti dve leti izven te službe. Šele potem so ga lahko spet izvolili. Obvezno je moral prebrati svoj kapitular vsak mesec. Poleg svojega pa je moral prebrati tudi kapitular o cathaverih.⁵⁴ Kaže da je bilo delo notarja cathaverov zelo obsežno, kajti 11. februarja 1417 mu je Veliki svet dodal v pomoč občinskega pisarja. Toda k prejšnjim dolžnostim je dodal nove. Od tedaj sta morala namreč pisar in notar cathaverov voditi obračune obeh skladišč, ki so se morali ujemati. Dalje sta vodila dohodke in izdatke solne mitnice. Ker pa se je s tem delo nekoliko povečalo, jima je Veliki svet povečal tudi plačo od prejšnjih 50 na 60 lir letno.⁵⁵

Občinski advokati (advocatores communis, avvocati ali avogadori di comun). Ta funkcija je tesno povezana s funkcijo sodnikov in potestata. Brž ko se pojavijo na pozornici občinske oblasti potestat in sodniki, se pojavijo tudi advokati. Zato jih lahko z vso verjetnostjo datiramo v drugo polovico XII. stoletja. Ob volitvi novih sodnikov je Veliki svet volil tudi štiri advokate, ki so morali takoj po izvolitvi priseči, da se bodo v dobri

Vhod v »mandrač« z značilnim renesančnim dvižnim mostom in obzidnimi stolpi

veri in brez kakršnekoli goljufije pravdali in prepirali v vseh pravnih in prepirih tistih ljudi, ki bodo njihovo sodelovanje zahtevali. Njihove dolžnosti, ki jih vsebuje obrazec prisege, so vse v tem duhu:

1. Dolžni so se posvetovati s svojimi strankami o vseh vprašanih njihovega prepira. 2. Stranko, ki bi hotela predložiti ponarejene dokumente in krive priče ali bi hotela po krivem priseči, so morali prijaviti potestatu in sodnikom in to še pred sodbo. 3. Vsak dan, ki je bil določen za sodbe, so morali biti v sodni dvorani in so jo smeli zapustiti šele po odhodu potestata in sodnikov. 4. Stranko, ki je njihovo sodelovanje zahtevala, so morali brezpogojno sprejeti.

Veliki svet jim ni določil kdo ve kako velike plače, namreč samo eno liro na mesec. Določil pa je honorarje, ki naj bi jih plačale stranke. Honorirani so bili po naslednji lestvici: A) Za pravde od 5 do 25 lir so dobili 10 soldov, B) za pravde od 25 do 100 lir 20 soldov in C) za pravde od 100 lir navzgor po 10 soldov od vsake stotice in sicer tako, da je ostal honorar za prvo stotico 20 soldov.

Tudi oni so bili dolžni enkrat na mesec prebrati svoj kapitulat.⁵⁶

Cerkveni ključarji ali upravitelji cerkvene imovine (sacristari, sagrestani). Funkcija je beneškega izvora in sicer iz prve polovice XIV. stoletja, ko so zgradili cerkev sv. Jurija v Piranu. Cerkvena ključarja za Jurijevo cerkev nista bila voljena, temveč imenovana od potestata in sodnikov. Imela sta osnovno dolžnost upravljati imovino glavne cerkve. Ob zaključku službe, ki je trajala eno leto, sta podala potestatu svoje poročilo in obračun.⁵⁷

Vicedomini (vicedomini). Ta funkcija je oglejskega izvora. V Piranu jih imamo že v XIII. stoletju kot podpisnike mnogih listin. Podpisana sta vedno dva. Verjetno pa je, da so bili v Piranu že v XII. stoletju. Benečani so po okupaciji vicedomski urad ukinili, morda prav zaradi tega, ker so bili najvažnejši patriarhovi upravni uradniki. V statutih iz l. 1307 in 1332 jih namreč ni. Kaže pa, da so bili nekaj pred letom 1332 zopet postavljeni, čeprav v novo redakcijo statutov še niso prišli. Prav iz te dobe so namreč ohranjene prve vicedomske knjige mesta Pirana. V statutih leta 1358 pa so njihove dolžnosti že obširno popisane. Veliki svet je volil vsako leto po dva vicedomina, smel pa je njihovo službo tudi podaljšati. Kot vsi ostali občinski uradniki sta morala vicedomina priseči, da bosta v dobri

veri izvrševala vse tiste dolžnosti, ki jih vsebuje njun kapitulat:

1. V svojem uradu sta vicedomina sprejemala vse pogodbe in dokumente, bodisi da jih je napisal kak piranski notar, bodisi meščan ali tujec. Od te svoje dolžnosti sta bila izvzeta samo v primeru resnega telesnega zadržka, t. j. boleznii.

2. Po sprejemu dokumentov, pa bodisi da so to zadolžnice, poravnave škode, oskrbništa nad dolžnikovim imetjem ali oskrbništa za upnikove terjatve, sta se morala prepričati, da so jima bili omenjeni dokumenti izročeni v roku 15 dni po podpisu. Ko je ta rok potekel, sta morala vicedomina poklicati stranke podpisnice ali pa samo dolžnika, oškodovanca ali oskrbnika ter v njihovi prisotnosti prebrati in objasniti dokument od besede do besede. In če so bile stranke z dokumentom zadovoljne, tedaj sta morala vicedomina v roku enega meseca omenjene dokumente vicedominirati, t. j. potrditi ali, bolje rečeno, legalizirati. Vse take dokumente sta morala tudi vpisati (seveda v skrajšani obliki) in registrirati v svoje nalašč za to določene knjige. Sem so spadali v prvi vrsti inventarji varovancev, dote nevest in ženinov. Iz teh dokumentov sta morala vicedomina prepisati, kar se jima je od celotne vsebine zdelo potrebno. Dalje so spadale sem vse kupoprodajne pogodbe, vse darilne listine, vsi dokumenti o spremembah, niveliranju, delitvah, najemih ali legalnih odstopih kakršnihkoli nepremičnih ali premičnih posestev. Sem so spadale tudi rubežni nepremičnin in vsi drugi ukrepi, ki jih je kdorkoli naredil s premičninami ali zaradi njih. Tudi o teh dokumentih je bilo potrebno napisati kratko vsebino. Prav tako se je zgodilo z drugimi dokumenti o premičninah in nepremičninah, ki sta jih dobila v roke. Na robu ali na koncu vsakega dokumenta se je službujoči vicedominus podpisal in pripisal, da je pričujoči dokument legaliziral (vicedominiral).

3. Če je ena od strank poklicala drugo k vicedominu, da bi legaliziral že podpisano pogodbo, in se druga stranka vabilu ni odzvala, jo je moral vicedominus kaznovati z globo 40 soldov in legalizirati pogodbo v prisotnosti ene same stranke. O tem je moral biti obveščen potestat, ki je nato izdal ukaz za legalizacijo.

Prav tako se je zgodilo, če je ena od strank nenadoma odpotovala in se ni vrnila v določenem roku. Globa za tak primer je znašala tri lire. To sicer visoko globo za primer naglega odhoda pa so statuti nekoliko omilili s tem, da so dali vsakomur pravico ime-

novati prokuratorja t. j. pravnega zastopnika, ki je imel pravico zastopati stranko pri legalizaciji pogodbe. Prokura je morala biti napisana na občini in je vsebovala ime stranke in prokuratorja, v njej pa je moralo biti jasno povedano, kakšne vsebine je dokument, ki naj bi bil legaliziran v vicedomskem uradu. Končno je moral biti v prokuri označen točen datum in ime notarja, ki jo je napisal.

4. Vicedomina nista smela sprejeti nobene najemne ali davčne pogodbe za kakršnekoli nepremičnine, ki je bila prepuščena drugi pogodbeni stranki za več kot 15 let. To pomeni, da najemne pogodbe za več kot 15 let niso bile veljavne.

5. Pogodbe, ki so jih podpisali piranski občani izven mesta ali občine Piran, so morale biti najkasneje tri dni po vrnitvi predložene potestatu. Ta jih je odstopil enemu od vicedominov zaradi legalizacije. Nelegalizirane pogodbe niso bile veljavne, razen v primeru, da jih je legaliziral vicedominus kakega drugega mesta. Statut še dostavlja, da se naj nobeni pogodbi med piranskimi meščani ali med temi in tujci, napisani v Piranu ali izven njega, ne verjame, če ni legalizirana na zgoraj omenjeni način. Vsako tako pogodbo so smatrali za neveljavno in nično in z njo ni bilo mogoče uveljaviti nobenih zahtev in pravic.

6. Prav tako sta bila vicedomina dolžna vpisati in uzakoniti vse sodbe in razsodbe, ki jih je izrekel potestat s svojimi sodniki. To je veljalo za ves čas potestatovega vladanja razen zadnjih 15 dni. Ako je bila sodba izrečena v zadnjih 15 dneh potestatovega vladanja, je moral izdati ukaz za njen vpis in legalizacijo njegov naslednik in sicer v prvih petnajstih dneh svojega vladanja. V nasprotnem primeru so bile te sodbe neveljavne in brezpredmetne.

7. Vicedomina sta morala nadalje iti k vsakomur, ki je hotel napisati testament ali dostavek k prej napisanemu testamentu. Na to delo sta morala biti pripravljena podnevi in ponoči. Vsak notar je moral napisati teste in vicedominov. Toda s tem še ni bila končana uradna procedura. Ko je bil testament napisan, ga je moral eden od vicedominov glasno prebrati ter objasniti, in ko je to storil, je testatorja vprašal, če je s tekstom zadovoljen. Če je bila testatorju vsebina testamenta pogodu, ga je vicedominus odnesel v vicedomski urad v občinsko palačo, kjer ga je arhiviral.

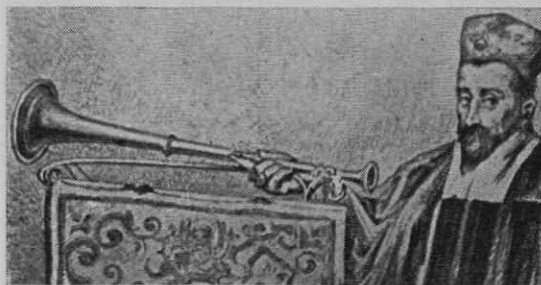
V primeru pa, da je kdo začel pisati ali diktirati svoj testament ali dostavek pri zdravi pameti in se mu je med tem opra-

vilom omračil um ali je postal nenadoma nem ali je umrl, tedaj se je uradna procedura nekoliko spremenila. V takem primeru sta bila vicedomina dolžna poklicati posebne priče in pred njimi prebrati tisti del testamenta ali dostavka, ki je bil napisan, a še ne podpisan. Priče so morale testament potrditi, da je postal zakonit in veljaven. Šele tedaj ga je vicedominus odnesel v svoj urad. V takem primeru so smatrali nepopoln testament za popoln in veljaven.

V primeru, da je bil testator, bodisi moški ali ženska, poročen, sta ga bila vicedomina dolžna spomniti na vse tiste osebe, ki so morale biti v testamentu imenovane.

8. Vicedomina sta morala sprejemati tudi vse tiste teste in dostavke, ki so jih pisali testatorji lastnoročno. V takih primerih, naj so bili teste odprti ali zapečateni, sta morala poklicati tri priče ter pred njimi izjaviti, da je ta ali oni testament napisal ta ali oni testator. Na zunanjo stran testamenta ali dostavka pa sta morala vpisati imena poklicanih prič ter točen datum prihoda testamenta v vicedomski urad. Poleg tega sta napisala tudi kraj, kjer je bil testament izročen, če se to ni zgodilo v občinski palači. Tak testament sta morala hraniti v arhivu v svoji pisarni.⁵⁸ Statuti zagotavljajo, da je lastnoročno napisan testament prav tako veljaven, kakor če bi ga napisal notar v prisotnosti vicedominov.

Dalje sta vicedomina sprejemala vse teste neporočenih ljudi obeh spolov. V takem primeru sta se bila dolžna prepričati, če je testator pismen. V primeru, da je bil pismen, sta napisala na ovoj testamenta samo točen datum in imena prič, ki so prisostvovali izročitvi. Če pa testator ni bil pismen, sta morala testament pred pričami prebrati in obrazložiti od besede do besede. Če je bil testator z vsebino zadovoljen, sta vicedomina testament sprejela in ga shranila v arhiv odprt ali zaprt, kakor je pač bila testatorjeva volja.

Mestni glasnik. Detajl Dom. Tintoretijeve slike v piranskem Mestnem muzeju

9. Testamenti in dostavki so imeli zagantirano tajnost in jih vicedomina nista smela pokazati razen v primeru, če je to bila testatorjeva želja.

10. Mesec dni po testatorjevi smrti sta izročila vicedomina testament notarju, ki ga je napisal. Pred tem pa sta ga morala dobesedno prepisati v knjigo, ki je bila v arhivu prav za to določena. Ko je bil prepis končan, ga je notar dvakrat zaporedoma kontroliral z originalom.

11. Vicedomina sta se morala vedno prepričati, če je imel testator še kak drug testament, ki ga je napisal in izročil prej. V pozitivnem primeru sta morala prejšnji testament raztrgati, tako da je ostal v veljavi samo zadnji.

12. V primeru, da je nek notar prepisal ali dobil testament stranke (to v primeru strankine smrti), ki ga je napisal drug notar ali druga pismena oseba, je moral tak testament izročiti vicedominom, da sta ga dobesedno prepisala v za to določeno knjigo. Prepis so kontrolirali z dvakratnim zaporednim branjem. Službujoči vicedominus pa je moral na notarjev prepis vpisati klavzulo: »Jaz N. N. Vicedominus sem poslušal zgoraj napisani testament in se podpisal.«

13. Ko sta vicedomina dobila v roke kakršnokoli pogodbo o prodaji, darovanju, prepuščanju pravic na kakšno posestvo ali osvojiti kakšne premične ali nepremične imovine, ali o dolgu, ki je bil narejen zaradi trgovine, sta morala zapriseči stranke, da izraža omenjena pogodba resnično stanje in da ni izmišljena ali potrjena. V prisegi je moralo biti tudi rečeno, da nobena od strank ni druge goljufala ali zlorabila. Če sta vicedomina ugotovila, da je bila pogodba v kateremkoli svojem delu izmišljena ali če bi se stranke ali ena od njih branile priseči, sta bila dolžna pogodbo zavrniti in je nista smela legalizirati.

14. Od mestnih cenilcev sta vicedomina sprejemala vse pogodbe o prodanih občinskih posestih. Kupcem sta morala priseči, da se še nihče ni do tedaj pogodil o kupljeni posesti.

15. Vicedominoma so bili izročeni tudi vsi dokumenti o rubežnih in vse razne obveznice za nepremičnine. V takih primerih sta bila vicedomina dolžna priseči, da bo zarubljeno ali po obveznici zastavljeno premično ali nepremično imetje prišlo v posest upnika takoj, ko poteče v dokumentih navedeni rok. Kakor za druge prisege je veljala tudi tu klavzula o goljufiji, t. j. morala sta priseči, da je bilo omenjeno imetje res zarubljeno ali zastavljeno in da

ni bila s tem v zvezi napravljena nobena goljufija.

16. Vicedomina sta bila končno dolžna prisostvovati vsem dražbam, ki so jih vodili občinski klicarji (glasniki, commandadori). Brez prisotnosti vicedominov se dražbe niso smele začeti. Če bi se izvršile brez njih, niso bile veljavne.

Za vse svoje delo sta morala imeti vicedomina posebne knjige, kjer sta vpisovala vse dokumente ali njihove regeste. Da bi se boljše znašla, jima statuti predpisujejo celo abecedni seznam vseh vpisanih dokumentov. Gledati sta morala, da so bila vsa pričevanja v lastninskih vprašanih resnična. O tem sta se morala vedno prepričati. Vse lastninske vpise sta po določenih statutov vpisovala v prisotnosti potestatovega notarja ali občinskega pisarja.

Ko so občinski očetje tako zapisali vse njune dolžnosti, ki jih je bilo kar precej, so zapisali tudi njune pravice. Letna plača, ki sta jo dobivala v dveh obrokih, julija in januarja, je znašala 20 malih lir. Občina jim je morala dobaviti ves papir, črnilo in druge pisarniške potrebščine. Ves čas službe sta bila oproščena vseh drugih služnosti in osebnih obveznosti. Toda Veliki svet je smatral, da njuno delo s tem še ni bilo plačano. Zato je določil tudi honorarje za vse sprejeme in vpise, ki sta jih izvršila v svojem uradu: za vpis pogodbe sta dobila po en sold od vsake priče, za vpisan testament ali pristavek po štiri solde, za posestni inventar šest soldov, za ženitno pogodbo dva solda, za pogodbo o darovanju nepremičnin in za vsakovrstne druge dokumente po en sold.

Zato sta pa bila dolžna ostati vedno v Piranu. Brez potestatovega dovoljenja se nista smela oddaljiti iz mesta dalje od cerkve sv. Krištofa. Potestat je enemu od njiju lahko dovolil začasno odsotnost pod pogojem, da se je drugi obvezal opravljati vse vicedomske posle. Kaže pa, da mi nihče rad videl, da je bil izvoljen v ta urad in to verjetno zaradi tega, ker je bilo preveč dela in sitnosti. Zato so se pa mestni očetje v končni določbi odločili, da »nihče ne sme odkloniti te službe«, če ga izvoli Veliki svet z dvetretjinsko večino.

Kot je iz vsega navedenega razvidno, sta imela vicedomina med vsemi ostalimi uradniki največ dela. Primerjava kapitularja o vicedominih v piranskih, koprskih, izolanških in drugih, mestnih statutih v tistem delu Istre, ki je bil pod beneško nadoblastjo, potrjuje domnevo, da so bili vicedomini najbolj zaposlene osebe v vsaki občinski

upravi. S trenutkom, ko se v istrskih beneških mestih pojavljajo vicedomini, postane delo zgodovinarja veliko lažje, ker je vedno več virov o vsem, kar se je v teh mestih dogajalo.⁵⁹

Kapitular o vicedominih je v teku stoletij doživel eno samo spremembo. Med leti 1527 in 1530 je namreč Veliki svet na predlog potestata, sodnikov, sindikov in Sveta za preskrbo sklenil, da bodo volili vicedomine po sledečem pravilu: Tisti, ki bo dobil več kroglic, bo izvoljen za 16 mesecev, drugi pa samo za eno leto. Poleg te spremembe je ta sklep važen tudi zaradi tega, ker nam potrjuje, da je bil način volitev v XVI. stoletju spremenjen in da so že takrat volili s kroglicami po prejšnjem načinu glasovanja. To pomeni, da so prešli od starega načina s klobukom in kroglicami, med katerimi so bile pozlačene ali posrebrene, na balotiranje, t. j. na volilne skrinjice (bossoli) in kroglice, kjer je bil vedno izvoljen tisti, ki je dobil največ glasov. To spremembo moramo pripisati zlorabljanju prejšnjega načina.⁶⁰

Klicarji ali glasniki (precones, commandadori). Veliki svet je volil dva glasnika. Njuna osnovna dolžnost je bila zvoniti občinski zvon, ki je klical svetnike na sejo. Svetnike pa so klicali tudi s trobento. To je bila njuna glasniška dolžnost. Imela sta pa še druge dolžnosti. Vodila sta vse dražbe v mestni cenilnici in izven nje. Čeprav je dražbo napovedal eden od mestnih cenilcev ali privatnik, se je moral vedno obrniti na oba glasnika. Dalje sta bila glasnika dolžna čitati razne občinske razglase. Po potrebi sta morala prečitati tudi razglase tujcev piranskemu prebivalstvu.^{60a}

*

Prva knjiga statutov prinaša kot zadnje mestne funkcionarje vicedomine. S tem pa še ni izčrpan seznam uradnikov srednjeveškega Pirana. Ko se je pokazala potreba, so namreč ustanavljali nove urade z ustreznimi funkcionarji. Tako smo že ugotovili, da so v knjigo popravkov uvrstili sindike. Ista knjiga nam prinaša nove urade, večinoma beneške ustanove. Preden se pa dlje pomudimo pri njej, moramo pregledati V. knjigo statutov, ki nam nudi še eno, popolnoma lokalno ustanovo:

Razsodniki (compromissarii). »Zaradi ohranitve blagodejnega miru in sprave med sorodniki naše občine sklenemo in ukazujemo: V primeru sporov med očetom in sinom ali materjo in sinovi, sestrami in brati, dedi in babicami, nečaki in nečakinjami,

vnuki in vnukinjami, strici in ujci, tetami in ujnami in vsemi ostalimi sorodniki teh stopenj, gospod potestat ne sme poslušati niti reševati takih prepиров. V takih primerih mora imenovati dva razsodnika za eno in drugo stran. Ta dva imata pravico razsoditi spor v 15 dneh.« Tako se glasi 37. poglavje V. knjige statutov. Seveda je predvidena možnost, da razsodnika ne bosta mogla rešiti prepira v določenem roku. V tem primeru je potestat imenoval še tretjega razsodnika, ki je moral s prejšnjima dvema poravnati prepir v roku 8 dni. Kar so sklenili trije razsodniki, je moralo biti veljavno.⁶¹

S tem ni rečeno, da so bile stranke s takimi razsodbami vedno zadovoljne. Najbrž je bilo zaradi pogostih primerov takega nezadovoljstva potrebno, da se je Veliki svet že leta 1417 ponovno ukvarjal z družinskimi spori, ko je 15. novembra sklenil, da v primerih, ko razsodniki ne bodo mogli poravnati sporov med sorodniki ali v primerih, ko bi stranke ne bile zadovoljne z razsodbami, imajo sporne stranke pravico do pritožbe pri potestatu, ki s svojimi sodniki obravnava take spore ne več v okviru družinskega, temveč splošnega civilnega prava, kakor če bi med strankami ne bilo sorodstva. To se je smelo zgoditi, čeprav bi bile v statutih določbe, ki bi takemu postopku nasprotovale.⁶²

Iz tega je razvidno, kakšno važnost je občina polagala na to, da je vladal med sorodniki mir. Pa saj ni čudno. Patricijske družine, katerih število ni nikoli presegalo števila 150, so bile tako prepletene z raznimi sorodstvenimi vezmi, da je bilo Velikemu svetu res težko delati, če ni bilo sloge.

Prokuratorji revežev (procuratores pauperorum). Na predlog potestata Benedetta

Beneški lev z odprto knjigo. Na knjigi napis: Pax Tibi Marce, Evangelista meus

Calba, ki je v svojem poročilu poudaril, da revni prebivalci Pirana zaradi prevelike revščine nimajo svojih prokuratorjev (odvetnikov), ki bi jih branili pred sodiščem, sklene Veliki svet na seji 5. maja 1504 dati potestatu možnost in pravico, imenovati dva prokuratorja revežev. Njuna osnovna dolžnost je bila v tem, da so skrbeli za legalno obrambo revežev pred sodiščem, da ne bi ti zaradi pomanjkanja sredstev ostali brez nje in bi jim bilo mogoče deliti pravico. Prokuratorja pa sta morala delati samo za reveže, ne pa za svojo korist, kar pomeni, da se nista smela pustiti podkupiti. V primeru, da sta se pustila podkupiti, so ju kaznovali z razmeroma visoko globo 10 lir.⁶³

Poslanci (ambaxatores, ambadori). Do leta 1474 so imenovale ali volile poslance razne korporacije (sol), ki so jih pač potrebovale. Mogli so jih imenovati tudi posamezniki (potestat). To izvemo iz uredbe z dne 19. II. 1474, ki napravi konec samovoljnemu pošiljanju poslancev v tujino.

Sklenjeno je bilo, da morajo biti poslej poslanci voljeni v Velikem svetu, in sicer s kroglicami po načinu glasovanja, tako da se je večina sveta lahko izrekla za ali proti. Imenovanih poslancev ne priznajo več in »kdor bi se drznil poslance imenovati ali samovoljno odposlati, se kaznuje z globo 100 malih lir«. Poslanec pa, ki je izvoljen na omenjeni način, je moral ob vrnitvi poročati potestatu, sodnikom in Svetu dvanajstih o vsem delu, ki ga je na svojem potovanju opravil za občino.⁶⁴ Občinski možje niso radi odhajali na službena potovanja. Ta so jim namreč prinašala v glavnem sitnosti in preglavice tako doma v Piranu, če niso izvršili dela točno po navodilu, kot v Benetkah, kamor so v glavnem odhajali, ker so Benečani, da bi dosegli svoje koristi, pogajanja zavlačevali, dokler se niso poslanci naveličali in zaradi čimprejšnje vrnitve začeli popuščati. O tem priča cela vrsta pisem v arhivu Sveta dvanajstih modrih za sol, sicer iz kasnejše dobe, kar pa je veljalo skoraj vedno tudi prej.⁶⁵ Zaradi tega je postala uradna pot v Benetke nezaželeno, poslanci so se upirali zaradi sitnosti, ki so jim jih te poti prinašale. Zaradi tega je moral Veliki svet predvideti globo za vse tiste izvoljene poslance, ki niso hoteli v Benetke. Globo so dajali v znesku 100 malih lir. Toda še večje so bile ostale kazni, ki so jih sprejeli s tem v zvezi: 1. izključitev iz Velikega sveta za dobo petih let in 2. izključitev iz vseh javnih služb in izgubo vseh dobrin, ki jih te prinašajo, za isto dobo. Kot nagrado za poslanca pa so smatrali to, da

je bil po vrnitvi oproščen poslanskih volitev za dobo enega leta. Ta sklep je bil sprejet verjetno leta 1433.⁶⁶

Poleg opisanih pa je občina imela še druge uradnike, ki jih niti knjige statotov niti knjige popravkov ne navajajo. Dobimo jih v uredbi o povišanju plač, ki je bila izglasovana v nedeljo, 15. avgusta 1593. Čudno je, da za gospodarske panoge, kot so vinogradništvo, oljarstvo in ribištvo, gozdarstvo in pomorstvo, kjer je občina lahko pričakovala tako posredne kot neposredne koristi, niso mestni očetje v knjigah statotov detajlirali dolžnosti uradnikov, ki so jih v te panoge volili. Imeli pa so na seznamu najmanj dva *nadzornika vina* (li sopra vini), ki sta pregledovala pridelke in nadzorovala vinsko trgovino, dva *nadzornika ribištva* (li sopra pesce), ki sta nadzirala ribji ulov in trgovino z ribami, dva *nadzornika oljnih mlinov* (li sopra torchi), ki sta nadzirala pridelek oljk, delo stiskalnic in trgovino z oljem, dva *nadzornika obale* (li sopra rive), ki sta pregledovala in oskrbovala obalo, pomole in pristanišče, dva *gozdarja* (li sopra boschi), ki sta nadzirala občinske gozdove in pazila na pravičen posek.⁶⁷ Še bolj čudno pa je, da niso objasnili funkcije *zdravstvene pisarja* (cancellier della sanità),⁶⁸ ki je imel v pogojih poznega srednjega veka vsakakor veliko dela že s kužnimi boleznimi. Toda najmanj je razumljivo, da niso obrazložili funkcije, ki jo v istem seznamu imenujejo »*rasonato de sali*«⁶⁹ s pripadajočim *blagajnikom*.⁷⁰ Kaj je delal ta uradnik, ni popolnoma jasno. Ali je bil nekak splošni nadzornik proizvodnje soli, ali je samo pazil na to, da je občina dobila pravično sedmino pridelane soli, ali je bil občinski predstavnik Sveta dvanajstih modrih za sol, ki so bili organ gospodarjev solarn, ali je opravljal v solarnah drugo funkcijo, še ni znano. Nagibamo se k prvi od teh možnosti z mišljenjem, da je kontroliral solno proizvodnjo zaradi občinske sedmine in da je imel ključ solnih skladišč, kot megleno omenja solna pogodba iz leta 1616.⁷¹

Naj omenimo še v istem seznamu navedeno, a nepojasnjeno funkcijo, ki jo imenujejo »*Ballottini*«. Ker je omenjena v množini, sklepamo, da so bili trije. Po majhni plači sklepamo, da je bila to ena najlažjih služb, čeprav ne najmanj pomembnih. Po imenu sodeč, gre za uradnike, ki so bili zadolženi s štetjem glasovnic oziroma kroglic ob vsakih volitvah in vsakem glasovanju v Velikem svetu. Gre torej po vsej verjetnosti za nekako volilno komisijo, ki je bila s tem delom zadolžena po službeni dolžnosti. Po-

udarjamo, da je to samo ugibanje in le verjeten poskus, da se funkcija objasni.

Občina je plačevala tudi učitelja (praeceptor gramaticae), ki je omenjen 27. marca 1596 prav tako v zvezi s povečanjem plače. Učitelju so do tega leta plačevali po 120 dukatov letno. Tedaj mu je bila plača povečana na 140 dukatov, kar je bil najboljši dohodek. Poleg tega je imel učitelj v brezplačni uporabi tudi stanovanje.⁷³

In končno naj omenimo še, da je Veliki svet vsako leto pred veliko nočjo izvolil pridigarja za naslednji advent. Pridigar je moral pripadati redu pridigarjev in je dobil letno (t. j. mesečno, ker je pridigal samo en mesec) plačo 20 dukatov.⁷⁴ S tem smo pregled občinskih oblastnih in upravnih organov piranske občine pod beneško nadvlado končali.

Sklepna beseda

Iz zgornjega je razvidno, da je bila srednjeveška oblast in uprava mesta Pirana dokaj komplicirana. Če vse dobro premislimo, je bila pri vsakem pomembnejšem uradu trojna kontrola. Kljub temu so se dogajale stvari, ki po statutu niso bile dopustne. Zato so navadno popravki in dodatki ostrejši kot zakoni sami. Toda iz knjige statotov je tudi razvidno, da so mestni očetje predvidevali nepoštenost uradnikov in z njo računali. Zato so morali uradniki položiti jamščino. Iz tega razloga tudi sorodnik ni smel voliti sorodnika. Prav zato pa tudi volivec ni smel biti izvoljen v urade tiste izmene oziroma tistega leta. Stari uradniki niso smeli prisostvovati volitvam novih. V primeru, da je eden od uradnikov določenega urada umrl ali kako drugače odpadel in ga je bilo treba nadomestiti, nadomestnim volitvam niso smeli prisostvovati niti novi uradniki tistega urada, niti njihovi neposredni predhodniki. Od nadomestnih volitev so morali odpasti celo volilci sedanjih in prejšnjih uradnikov tistega urada.⁷⁵

V istem uradu nista smela biti oče in sin, tast, zet, svak, ded, vnuk itd. V nobenem uradu ni bilo dopuščeno krvno sorodstvo, razen v skladiščih, ki sta bili ločeni drugo od drugega. V vseh takih primerih so se mestni očetje zavarovali s tem, da so proglasili volitve za neveljavne in so jih seveda ponovili.⁷⁶

V primeru, da je Veliki svetnik volil uradnika zaradi nagrade ali druge osebne koristi, je brezpogojno sledila začasna izključitev iz Velikega sveta. Poleg tega pa je plačal globo 50 lir.⁷⁷ Vsak izvoljen uradnik je bil zaprisežen takoj po izvolitvi. Če

se to ni zgodilo, je izgubil službo. V takem primeru so po poteku 15 dni volili novega uradnika. V tem času je ostal na dolžnosti uradnik prejšnje izmene.⁷⁸ Vsak uradnik je bil dolžan jamčiti za svojo poštenost. V ta namen je na občini položil jamščino, ki je bila za različne urade različna. Jamščino so določili po vrednosti vinogradniškega paštna. Za poštenost uradnika je bil odgovoren tudi volivec. Če je določeni uradnik ogoljufal občino ali privatnika, ki je imel z njim opravka v času službe, in je bila njegova jamščina premajhna, da bi se škoda poravnala, jo je moral poravnati njegov volivec.⁷⁹

Nihče ni smel biti izvoljen v isto službo več kot enkrat na leto. Sorodniki, komornik in cenilci so ostali po štirih mesecih službovanja le člani Velikega sveta in so v isto službo bili izvoljeni šele po preteku dveh let, v druge službe pa po preteku 8 mesecev. Vsi ostali uradniki so bili lahko izvoljeni v drugo službo takoj po prenehanju prve.⁸⁰

Noben uradnik ni smel poiskati nadomestila za čas dovoljene odsotnosti. To, če je bilo potrebno, mu je preskrbel potestat. Noben meščan se ni smel vmešavati v službo občinskih uradnikov. Kdor se je proti temu pregrešil, je plačal 20 soldov globe.⁸¹

Vsi uradniki so morali enkrat na mesec prebrati svoj kapitulat. Ako niso bili pismeni, je to storil drug uradnik, katerega pa so morali poslušati. Kasneje so to funkcijo prevzeli sindiki, katerih dolžnost je pač bila, da so poznali statute in nadzirali njihovo izpolnjevanje. Izjema pri tem pravilu so bili nadzorniki vasi in mestni ključarji, katerih funkcije so različne od ostalih. Tudi zapriseženi so bili uradniki na svoj kapitulat. Vsak kapitulat statotov o volitvah uradnikov je imel določen obrazec prisege, ki je vseboval natančno vse dolžnosti določenega uradnika.

Vsi sklepi Velikega sveta, sveta sodnikov, Sveta dvanajstih modrih za preskrbo so morali ostati tajni do javne objave, vsi predlogi, razprave in osebe, ki so kakršen koli predlog podale, pa še po javni objavi sklepov. Nihče ni smel govoriti v javnosti o tem, kar se je govorilo na sejah. Za javnost so smatrali celo domači družinski krog. In če je kdo razkril sklepe, predloge in razprave, so ga kaznovali s trajno izključitvijo iz vseh svetov, javno osramotitvijo in proglasitvijo za krivoprisežnika. Poleg vsega tega so mu naložili 100 malih lir globe, ki jo je spravil v žep, kdor ga je prijavil. Če bi to storili uradniki, ki niso bili člani Velikega sveta, so bili trajno izključeni iz vseh služb.⁸² Sklepi Velikega sveta so bili veljavni in

OPOMBE

zakoniti, če so bili izglasovani z dvetretjinsko večino.

Če vštujemo 12 članov Malega sveta, je imela piranska občina ob največji zasedbi 88 uradnikov. Brez Malega sveta torej 76. Kljub temu je bila največja zasedba število 88, ko je bilo izvoljenih 12 poslancev in trije razsodniki. Ob navadni zasedbi je bilo 76 uradnikov, ker moramo odšteti enega cenilca, ko je bil ustanovljen urad skladišnega merčuna. Če odštujemo dva nadzornika, ki sta lahko sprejela tudi drugo službo, dva razsodnika, ki sta bila imenovana samo v primeru družinskih sporov, pridigarja, ki je bil voljen samo za en mesec, in dva cerkvena in štiri mestne ključarje, katerim ni bilo prepovedano sprejeti tudi drugo službo, je imela občina Piran v času beneške nadvlade 65 stalnih uradniških mest. Da jih je bilo samo toliko, je bil kaj pogost pojav, ker ni bilo vedno mogoče najti pripravnih oseb, ki bi bile kljub sankcijam statutov pripravljene prevzeti uradniško mesto, saj imamo primere, da so rajši plačevali visoke globe, kot pa sprejeli izvolitev ali imenovanje.

Občina Piran je tedaj poznala dva načina volitev. Starejši način s klobukom je polagoma izginil. Mlajši z volilnimi skrinjicami in kroglicami (*bussolis et ballottis*) se je obdržal do propada beneške republike. Volilne skrinjice pa so doživele nekaj sprememb. Najstarejša je skrinjica z eno votlino, kjer so volili tako, da so od dveh dobljenih kroglic različne barve oddali tisto, ki je bila za ali proti predlogu, kakor je pač kdo hotel voliti. Odvečno kroglico so oddali v poseben pokrit zaboj. Mlajša je skrinjica z dvema votlinama, navadno označena z besedama »dác in »ne« (sì, no), kjer so oddali samo eno kroglico. Kdor je volil za predlog, jo je oddal v prvo, kdor pa je volil proti, pa v drugo votlino. Votline so bile navadno na zunaj različno pobarvane kakor pri prejšnjem načinu kroglice.

Nekako v isti čas, morda le za kako desetletje kasneje, spada volilna skrinjica s tremi votlinami, kjer so napravili v tretji votlini prostor za tiste, ki so se hoteli glasovanja vzdržati.

Naj še omenimo, da so hoteli mestni očetje vedno ohraniti demokratični videz. Toda ta demokratičnost je veljala samo za gospodujoči sloj patricijev-plemičev. Kako so se v tem sistemu počutili srednji in nižji sloji, pa je drugo, obsežnejše vprašanje.

1. P. Kandler: Statuti municipali del comune di Trieste. Trieste 1849. str. XLI–XLIII. — 2. Luigi Morteani: Izola ed i suoi statuti. Parenzo 1889. str. 39–47. — 3. B. Benussi: Manuale di storia, geografia e statistica della regione giulia. Parenzo 1903. str. 153–154. — 4. B. Benussi: L'Istria nei suoi due millenni di storia. Trieste 1924. stran 170–171. — 5. Carlo de Franceschi: L'Istria, note storiche. — 6. D. Venturini: Il vecchio »Maggior consiglio della città di Capodistria. V: Pagine istriane. A. I. 1905. str. 106. — 7. Camillo de Franceschi: Chartularium piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano. Parenzo 1924. Vol. I. skr. Char. pir. — 8. Morteani: Notizie storiche di Pirano. str. 96. — 9. Char. pir. str. 105–106. — 10. Char. pir. str. 105–106. — 11. Minotto čita Bonunino: (Dokumenta ad Forumjulii etc. spectantia). Boljša pa je de Franceschijeva rešitev, ki je identična z Ioppijeva (Aggiunte inedite al CDI. Udine 1878). str. 23–27. — 12. Char. pir. str. XXXI. — 13. Volumen statutorum civitatis Pirani. Venetiis 1606. Liber I. str. 4. Skr. VS. — 14. VS str. 4. — 15. VS liber I. str. 5. — 16. Char. pir. CDI. — 17. VS Liber I. str. 35. — 18. L. Morteani: Notizie storiche della città di Pirano. str. 149. — 19. Char. pir. str. 227–229. — 20. VS Liber I. str. 5–6. — 21. Istitam. — 22. Liber correctionum, novum legum etc. Venetiis 1606. str. 67 tergo. skr. LC. — 23. Morteani: O. c. str. 97. — 24. VS. str. 9. — 25. LC str. 51. tergo. — 26. LC str. 62 tergo. — 27. LC str. 2. — 28. LC str. 47. — 29. LC str. 52. — 30. LC str. 52–54 tergo. — 31. LC str. 57. — 32. LC str. 65. — 33. VS vol. I. str. 21–23. — 34. LC str. 45. — 35. LC str. 57 tergo. — 36. Statuta civitatis Pirani 1507. Rokopis MA Piran. — 37. Statuta civitatis Pirani 1532. Rokopis MA Piran, in Statuta civitatis Pirani 1578. prav tam. — 37. Jamstvo za svoje delo in poštenje so dajali občinski uradniki v vinogradih. Obsegajo je 4 do 12 delov vinograda, ki jih omejuje ena *corona*. Takemu delu so rekli *pieza* (od tega potem *piezo* = *piegus* = *jamsčina*). Ti deli pa so se med seboj zelo razlikovali. Pieza je lahko bila majhna ali velika, prav tako kot na Vipavskem *pašten* (pašteno), ki je poznan tudi v Istri z enakim pomenom kot *pieza*. *Jamsčina* je lahko potemtakem različne vrednosti. V Izoli so temu odpomogli tako, da so določili ceno pieze (paštna) na 100 lir. Ni znano, da bi v Piranu storali isto. Verjetno so piranski uradniki zastavili občini potrebne dele vinograda. Po kasnejši korumpiranosti občinskih uradnikov sketpamo, da so to bili najmanjši deli. V primeru komornika je veljala *jamsčina* najmanj 8 piez. Število je bilo elastično zaradi nezaupanja Velikega sveta v zastavljeno vrednost in poštenost. — 38. LC stran 65 tergo. — 39. VS stran 8. — 40. Istitam. — 41. Istitam. — 42. VS liber I. Stran 12–14. — 43. VS liber I stran 14–15. — 44. LC stran 15. — 45. VS liber I stran 16–17. — 46. LC stran 55–56. — 47. Istitam stran 56. — 48. VS liber I stran 17–18. — 49. VS liber I. stran 18–19. — 50. VS liber I. stran 19–20. — 51. VS liber I. stran 24. — 52. VS liber I. stran 20–21. — 53. VS liber I. stran 24–25. — 54. VS liber I. stran 23–24. — 55. LC stran 6. — 56. VS liber I. stran 68 in 68 tergo. — 57. Istitam stran 69 tergo. — 58. Pomen besede »vicedominaria«, ki jo statuti uporabljajo ne samo v Piranu, temveč tudi v Izoli, Kopru, Miljah in Trstu, je: *vicedomski arhiv*. Ker pa so sli tudi vsi drugi občinski akti v vicedomsko pisarno, lahko rečemo, da predstavlja vicedominaria celoten občinski arhiv. V tem pomenu besede lahko iščemo tudi pomen vicedominov kot aktivnih in pasivnih stvariteljev arhiva. Aktivnih, kolikor so ustvarjali arhiv, s tem da so v svoje knjige vpisovali vsebino vseh pogodb in mnogih drugih dokumentov, ki so bili podpisani v Piranu, včasih pa tudi izven njega, pasivnih pa, ker so sprejemali v svoje pisarne vse dokumente, ki jih je dobivala občina. Skrb za arhiv sta torej imela vicedomina, ki sta na tak način istovetna z občinskimi arhivarjem. — 59. VS liber I. stran 26–31 poglavje o vicedominih. — 60. LC stran 9. — 61. VS liber V. stran 75. — 62. LC stran 9. — 63. LC stran 2. — 64. LC str. 46. — 65. Glej knjige korespondence občinskih ambasadorjev s svetom XX. za sol. MA Piran od 1–112. — 66. LC stran 61. — 67. LC stran 68. — 68. Istitam. — 69. Istitam. — 70. Istitam. — 71. Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino 1957. — 72. LC stran 68. — 73. LC stran . — 74. LC stran 73 in 73 tergo. — 75. VS liber I. stran 8. — 76. VS liber stran 9. — 77. VS liber I. stran 8. — 78. VS liber I. stran 31–32. — 79. VS liber I. stran 32. — 80. VS liber I. stran 32. — 81. VS liber I. stran 32–35. — 82. LC stran 7.